



פרויקט קיימות עירונית

דו"ח מסכם

משכונה קיימת לשכונה מקיימת

מעבדה עירונית מלווה לתהליך השכונתי בשכונות בירושלים,
תל אביב, וכפר סבא

ספטמבר 2015

כתבו:

דר' אורלי רונן, בי"ס פורטר ללימודי הסביבה והחברה, אוניברסיטת תל אביב; דר' ליה אטינגר,
מרכז השל לקיימות; לורית ליבוביץ, המרכז לקיימות מקומית, מרכז השל לקיימות

בנוסף השתתפו במחקר:

שחר כהנוביץ, המרכז לקיימות מקומית, מרכז השל; ו-20 סטודנטים לתואר שני, בי"ס פורטר
ללימודי הסביבה והחברה, אוניברסיטת תל אביב

פרויקט "קיימות עירונית"

פרויקט "קיימות עירונית" מתקיים ב"מכון ירושלים לחקר ישראל" החל ממאי 2013. הפרויקט מזהה את העיר כמקום בו מתרחשת רוב הפעילות האנושית ומחפש את המפתח להשגת קיימות על-ידי שינוי סגנון החיים העירוני. מטרת הפרויקט הינה הצעת מדיניות המקדמת סגנון חיים מקיים בערים בישראל. הפרויקט מתייחס לכלל תחומי החיים העירוניים כגון- עבודה, תחבורה, צריכה, שימוש במרחב הציבורי ועוד, ומבקש להביא לשינוי הדרך בה אנשים חיים את חייהם בעיר, בכדי להוביל לשיפור רמת החיים ולהגברת הקיימות. הפרויקט שם דגש על שינויי התנהגות ומחפש את המנופים והדרכים לקידום חיים עירוניים מקיימים באמצעות הנעת קהילות, שימוש ברשתות חברתיות, ועוד. הפרויקט מתמקד בתהליכי שינוי התנהגות של התושבים בעיר ובעלי עניין נוספים שלהם קשר לתחום הקיימות העירונית. גישה זו הינה חדשנית בקרב רשויות עירוניות בישראל, מאחר ולרוב אסטרטגיות לשינוי התנהגות אינן מיושמות באופן שיטתי והמודעות אליהן מצומצמת.

בשלב הראשון של הפרויקט נכתבו חוות דעת מומחים בכלל הנושאים המרכיבים קיימות עירונית. במסגרת השלב השני של הפרויקט התקיימו "מעבדות עירוניות" במספר ערים בישראל, בכדי לבחון בשטח את החזון והעקרונות של הפרויקט, וללמוד מהם החסמים וההזדמנויות, מיהם השחקנים הרלוונטיים ועוד, על-מנת לייצר המלצות מדיניות ישימות שיוגשו למקבלי ההחלטות בתום הפרויקט, באפריל 2016.

דו"ח זה מסכם מעבדה עירונית שליוותה תהליכי "שכונות מקיימות" שהתקיימו בירושלים, תל-אביב וכפר סבא.

מבוא

בשנים האחרונות מתחזק מקומה של הרמה השכונתית כעריסה לתהליכי קיימות מקומיים. דוגמאות מהעולם מראות שברמה השכונתית הקיימות יכולה להיות מתורגמת לסדרה של התערבויות יישומיות, המאפשרות לנהל את חיי היום יום בצורה מקיימת יותר ובעת ובעונה אחת להיטיב את איכות החיים של התושבים. בנוסף, התפתחותה של עיר מקיימת תלויה לא מעט בדפוסי החיים של תושביה והתנהלותם כאזרחים צרכני משאבים בעיר, במידת מעורבותם ובסוג השיח המתנהל בין הרשויות והמוסדות לבין התושבים.

במעבדה זו ביקשנו לבחון את ההשפעה של המסגרת השכונתית כמנוף לקידום קיימות עירונית בשכונות שבהן מתקיימת פעילות קהילתית בתחום הקיימות בתמיכת העירייה.

המחקר התרכז בירושלים, בשתי שכונות הפועלות במסגרת יוזמה עירונית לקידום "שכונות מקיימות", ובשכונה נוספת בה פועל מרכז לקיימות מקומית וכן בשכונות בשתי ערים נוספות המקדמות שכונות מקיימות – תל אביב וכפר סבא.

הנחות העבודה

- תושבים פעילים ברמה השכונתית הופכים לסוכני שינוי לקיימות
- קנה המידה השכונתי מייצר אהדה וחיבור ישיר ובלתי אמצעי למקום ולסביבה הפיזית
- פעילות ומעורבות שכונתית תומכים בתחושת השייכות והגאווה המקומית
- דרך פעילות שכונתית נוצרות קהילות מקומיות ונוצרת תרבות מקומית
- למוסדות השכונתיים יכול להיות תפקיד מרכזי בקידום קיימות שכונתית
- למדיניות העירונית תפקיד מרכזי בקידום הקיימות השכונתית

מטרות המעבדה

1. לברר האם קיימות היא מנוף לשינויים קהילתיים ולמעורבות אזרחית?
2. באיזו מידה תהליכים קהילתיים הם מנוף לשינוי התנהגות?
3. עד כמה השכונה היא מרחב לקידום שינוי לאורח חיים מקיים?

סקר ספרות

השכונה כמוקד לאורח חיים מקיים

בשני העשורים האחרונים הפכה העיר לערש הקיימות, אמנות בינלאומיות נחתמו, פרויקטים עצומים נחנכו, התקיימו ועדות ובוצעו אלפי תוכניות לקיימות עירונית. ראשי ערים חרטו על דגלם את עקרונות הקיימות, ערים התאגדו יחד כדי לקדם קיימות ונוצרו רשתות עירוניות חובקות עולם, שהמכנה המשותף ביניהן הוא העיסוק בנושאים סביבתיים בעיר: בריאות, טבע, אנרגיה, מים ותשתיות. גם בישראל הצטרפו 18 הערים הגדולות לאמנה בינלאומית להפחתת פליטות גזי חממה. מהלכי המאקרו הצליחו להניע קשת של שינויים, בעיקר בהיבטים של תכנון, בנייה ותחבורה, הערים החלו לייצר סביבת פעילות שמאפשרת ומקדמת חיים מקיימים, ושחקן חדש נכנס לבמה – התושב. סקרי הפליטות וטביעת הרגל האקולוגית הראו בצורה ברורה כי רוב הפליטות מקורן מפעילות תושבים, ולכן האתגר העכשווי – איך ניתן להשפיע על התושבים לעבור לאורח חיים מקיים? מאתגר זה עולה זירת הפעילות התת-עירונית; הזירה השכונתית, ובעקבותיה המושג **שכונות מקיימות**.

התכנון השכונתי אמנם אינו חדש, שכונות הן לבני הבנייה של העיר, אך רק לאחרונה, בתחילתו של העשור השני של המאה ה-21, נפגשים מתכננים ואנשי סביבה ומתחילים לייצר כלים לפיתוח וקידום שכונות מקיימות¹. סדרה של כלי מדידה לשכונות מקיימות נוצרו בשנים האחרונות (Leed, Green Star, Bream..) ובימים אילו מובילים משרד השיכון והמועצה לבנייה ירוקה תהליך להגדרה של תקן ישראלי לשכונות מקיימות.

בין אם בשכונה חדשה שנבנית ובין אם בשכונה קיימת, הרמה השכונתית היא המפגש הישיר והקרוב ביותר בין אנשים, תשתיות ושירותים, וככזו היא מציעה ערוץ אפקטיבי וקומפקטי לחיים עירוניים מקיימים³.

היזמה הפדרלית ל-"קהילות מקיימות" בארה"ב מגדירה קהילות מקיימות כמקומות בהם יש מגוון רחב של אפשרויות דיור ויעדים קרובים לבית, הנגישים ברגל ובתחבורה ציבורית, מקומות בהם שמים דגש על סביבה בריאה, הוגנות, נגישות לחינוך ולאפשרויות תעסוקה⁴. מאפיינים אלו דומים להגדרה שמציע המדריך ל"שכונות מקיימות" שפורסם ב 2012 על ידי

¹ Sharifi, A., and Murayama A. (2013). "A critical review of seven selected neighborhood sustainability assessment tools." *Environmental Impact Assessment Review* 38: 73-87.

² Sullivan, L. J., Y. Rydin, and Buchanan C. (2014). "Neighbourhood sustainability frameworks-a literature review."

³ הנחיות לשכונה מקיימת, המועצה לבנייה ירוקה ומשרד השיכון, 2015 (בעבודה)

⁴ HUD-DOT-EPA Partnership for Sustainable Communities

עיריית תל אביב, בשיתוף המשרד להגנת הסביבה ומרכז השל לקיימות, כמתווה לקידום שכונות מקיימות בעיר:

"שכונה מקיימת היא מקום שמאפשר לתושביו לנהל חיים טובים ובריאים. השכונה המקיימת מושתתת על עיקרון הקיימות המשלב ומאזן בין ערכים סביבתיים, חברתיים וכלכליים. בנושאי סביבה היא מדגישה היבטים כגון שמירה על הטבע, חיסכון במשאבים, מניעת מפגעים וזיהומים ותכנון איכותי המבקש לשפר את רווחת התושבים. בנושאים חברתיים-קהילתיים היא מדגישה את הצורך במתן תחושת שייכות, עידוד אזרחות פעילה, שיתוף הציבור בתכנון ובניהול וקימו של מגוון אנושי. בנושאים כלכליים-מסחריים היא מדגישה עקרונות כגון עירוב שימושי קרקע, יצירת מגוון תעסוקתי בשכונה, פיתוח הכלכלה המקומית ועידוד עסקים מקומיים"⁵

קנה המידה של הפעילות השכונתית הוא קנה מידה המאפשר לכל תושב להיות מעורב, אך נשאלת השאלה האם האפקט המצטבר של שכונות מקיימות יכול להיות בעל משמעות ברמה מערכתית?

האם פעילות ברמת השכונות יכולה להוות מנוף להפנמת הקיימות כשיקול מרכזי במדיניות ובדרכי הפעולה העירוניות?

קיימות רחבה וצרה – הפן השכונתי

בחוות הדעת שהגשנו בחלק הראשון של פרויקט "קיימות עירונית" הדגשנו את החיוניות של אימוץ גישת הקיימות הרחבה⁶. המחקר המדעי על מצב המערכות האקולוגיות של כדור הארץ ועל משבר האקלים התרחב והעמיק מאד בעשורים האחרונים⁷ ויש הסכמה בינלאומית רחבה לגבי הצורך בהתמודדות עם ממדי הבעיה. כפי שנכתב בדוח המסכם של הכינוס הבינלאומי Rio+20 - עסקים כרגיל אינה אופציה ונדרש שינוי טרנספורמטיבי⁸. יש פער גדול בין ההכרה בצורך המידי לפעול לשינוי, לבין היכולת להגיע למימוש מהיר של המסקנות הנובעות מהתובנות המדעיות.

⁵ רונן, א. בבצ'וק, א., סלקמן, מ., (2013), "משכונה קיימת לשכונה מקיימת", עיריית תל אביב-יפו, המשרד להגנת הסביבה
⁶ צוות מרכז השל (2014) עשייה מקומית לקידום אורח חיים מקיים בארץ ובעולם, מכון ירושלים.

⁷ [IPCC Fifth Assessment Report \(AR5\) \(2014\)](http://www.ipcc.ch/assessment/AR5/); Steffen W. et al. (2015) Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet, Science, Vol. 347 no. 622

⁸ "Realizing the Future We Want for All – Report to the Secretary-General," Outcome Document of the Rio+20 Conference, June 2012, http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/Post_2015_UNTTreport.pdf

גישת הקיימות הצרה⁹, השמה את הדגש על כלי מדיניות ורגולציה המקדמים אימוץ טכנולוגיות ידידותיות לסביבה, מהווה אמנם שיפור ניכר לעומת עסקים כרגיל, כיוון שהיא מכניסה את שיקולי הקיימות לתוך תהליכי קבלת ההחלטות. אך גישה רווחת זו אינה מצליחה להביא לתוצאות הנדרשות, או כפי שניסח זאת Gustave Speth: "היו לנו ניצחונות רבים, אבל אנחנו מאבדים את הפלנטה. חשוב שנשאל מדוע"¹⁰.

גישת הקיימות הרחבה¹¹ שמה במרכז שינוי טרנספורמטיבי, הדורש אתגור של הנחות היסוד של החברה ושינוי אורחות חיים. היא מציבה סימן שאלה גדול על עצם האפשרות של גישת הקיימות הצרה לייצר את השינוי הנדרש. לטענתה, כל עוד התרבות השלטת היא תרבות הצריכה, לא יהיה ניתן לנתק את הזיקה בין צמיחה כלכלית והתדרדרות סביבתית – יהיו הטכנולוגיות ידידותיות לסביבה ככל שיהיו.

במחקר זה אנו עוסקים בפוטנציאל התרומה של פעילות ברמת השכונה לשינוי התרבותי למעבר לקיימות רחבה. ברצוננו לבחון האם לתהליכים קהילתיים המשפרים את איכות החיים המקומית יש פוטנציאל ליצור שינוי התנהגותי ומומנטום לקידום קיימות רחבה ברמה העירונית.

Smith, & Seyfang¹² מביאים דוגמאות מבריטניה, בה מתרחשת פעילות נרחבת של יזמות מקומית לקיימות. לטענתם, יזמות מהשטח הנותנת מענה לצרכים המקומיים הן מקור משמעותי לחידושים, ומקור בעל פוטנציאל לתרומה לקיימות רחבה, שאינו מוערך ואינו נחקר דיו. יזמות מהשטח הן חשובות במיוחד, שכן יש חסמים רבים במעבר לקיימות. המערכת הנוכחית מבחינה תפיסתית, חברתית, כלכלית, מוסדית וטכנולוגית נועלת את החברה בכיווני התפתחות בלתי מקיימים. החוקרים מביאים דוגמאות לכך שקהילות ברמה המקומית מצליחות לייצר מרחבים לרעיונות חדשים, המאפשרים התפתחות של חידושים חברתיים, ואלו לעתים מאפשרים התפתחות טכנולוגית המקדמת קיימות. לטענתם, קיים קשר אמיץ בין חידושים חברתיים ואימוץ של חידושים טכנולוגיים. שינוי בקנה מידה גדול יכול להתפשט מגומחות מקומיות המקדמות חידושים חברתיים וטכנולוגיים.

שינוי טרנספורמטיבי לקיימות רחבה דורש שינוי תרבותי עמוק. רק לאחרונה התחילו לשים דגש על התפקיד של התרבות בדרך לקיימות. עד כה רוב הדגש הושם על ההיבטים

⁹ צוות מרכז השל (2014) עשייה מקומית לקידום אורח חיים מקיים בארץ ובעולם, מכון ירושלים.

10 Speth, J.G. (2008) The Bridge at the end of the world. Capitalism, the Environment, and the Crossing from Crisis to Sustainability, New Haven and London: Yale University Press. p.78: "We have won many victories, but we are losing the planet. It is important to ask why."

¹¹ צוות מרכז השל (2014) עשייה מקומית לקידום אורח חיים מקיים בארץ ובעולם, מכון ירושלים

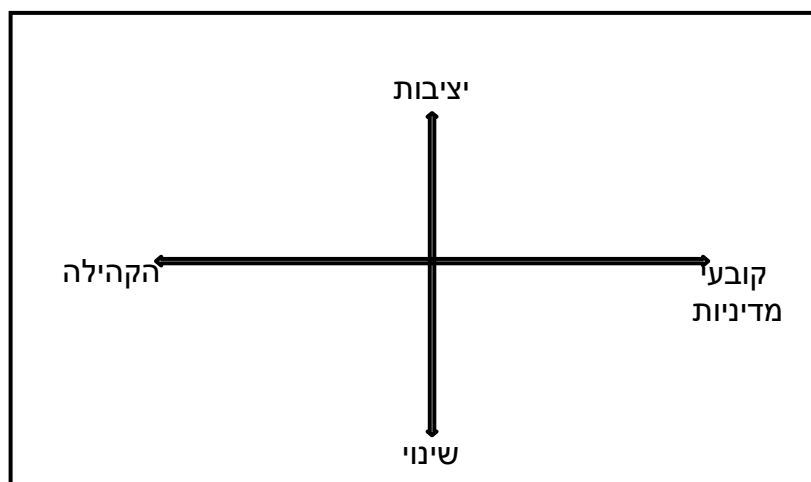
¹² Seyfang, G., and Smith, A. (2007). Grassroots Innovations for Sustainable Development: Towards a New Research and Policy Agenda. Environmental Politics 16:4, 584-603.

הכלכליים והסביבתיים של הקיימות ופחות תשומת לב הוקדשה להשפעות התרבותיות, ואילו כיום יש הטוענים שהשינוי התרבותי הוא המפתח לקיימות¹³. לפעילות ברמה השכונתית יכולה להיות השפעה על הזהות האישית והיא יכולה אפילו להביא לבחינה מחודשת של הנחות היסוד החברתיות ולשנות את השקפת העולם. דוגמה לכך היא פעילות של "גרילת הגינון" בפריז שיוצרת שינוי תרבותי והגדרה חדשה של המרחב המשותף¹⁴.

שי בן יוסף¹⁵ מציג את המודל של Jeffries¹⁶ ככלי הערכה לסוג ועומק השינוי בהקשר של קהילה וקיימות. המודל מבוסס על ארבעה ערוצי השפעה הנגזרים משני משתנים מרכזיים:

ציר אנכי - ציר השינוי: באמצעות ציר זה אפשר להעריך את היקף השינוי הנחוץ בקהילה בתחומי המשאבים הפיזיים, דרכי ההתארגנות, הקשרים והתקשורת ותרבות הקהילה. הרצף נע בין 'ציבות' - מצב בו נדרשות התאמות מעטות בתגובה לשינויים, לבין 'מהפכה' - מצב בו נדרשת יוזמה לשינוי יסודי בכל הרכיבים המרכזיים שנמנו.

ציר אופקי - ציר ההעצמה: בממד זה ניתן להעריך את הגישות כלפי יכולות הקהילה להתארגן ולהשפיע. הרצף נע בין יוזמה ופעולה עצמאית של הקהילה לבין קבלת החלטות על ידי בעלי מעמד חיצוניים לקהילה.



¹³ Crompton, T. and Kasser, T. (2009). Meeting Environmental Challenges: The Role of Human Identity. Surrey: WWF-UK.

¹⁴ Dessein, J., Soini, K., Fairclough, G. and Horlings, L. (eds) 2015. Culture in, for and as Sustainable Development. Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability. University of Jyväskylä, Finland.

¹⁵ בן יוסף, ש., (2014) תרומתן של קהילות לאורח חיים מקיים, מכון ירושלים
¹⁶ Jeffries, Ann. 1996. "Modelling Community Work: An Analytic Framework for Practice" in: Journal of Community Practice, 1996, Vol. 3, No. 3/4, The Haworth Press, Inc.

הקיימות הרחבה מכוונת לשינוי טרנספורמטיבי ולכן ניתן להניח שככל שהמהלך המקומי שואף לכיוון השינוי, כך הפוטנציאל לקיימות רחבה גדול יותר.

המודל של Jeffries מגדיר את שדה הפעולה ועכשיו נאפיין את סוכני השינוי ואת דרכי השפעתם בתוך השדה.

סוכני שינוי

כדי לבנות קהילה תוססת ומקיימת, צריך בסיס אזרחי איתן. למעשה, יוזמות לקהילות מקיימות מתבססות על הקהילה ועל התושבים. בדרך כלל תהליכים של התחדשות ופיתוח קהילתי שואפים לייצר מערכת יחסים פורייה ומתמשכת בין הממסד לבין התושבים, והצלחתם של תהליכים כאילו תלויה במידה מרובה בבשלות הקהילה ובתפיסת המסוגלות שלה¹⁷. Chaskin¹⁸ מזהה שלוש צורות בהן תושבים יכולים להיות מעורבים בתהליכים קהילתיים:

- השתתפות בתכנון ובקבלת החלטות
- השתתפות בפעולות מקומיות לשיקום ולחידוש
- השתתפות במחאה או מאבק

הוא מוסיף וטוען ששגשוג קהילתי נובע מ"אינטראקציה בין ההון האנושי לארגון ולהון הקהילתי. המיזוג של אלו יחד מביא לפתרון משותף של בעיות ולשיפור איכות החיים בקהילה". יכולות קהילתיות הן המפתח לתהליכי שינוי קהילתיים, ויכולות קהילתיות בנויות על מעורבותם של תושבים והנעתם לפעולה. מודל הפעפוע של Rogers מציע דגם להתפשטות של חידושים. Rogers פיתח אותו כדי לעקוב אחר הדרך שבה מוטמעת חדשנות בקרב אוכלוסייה, ובחן את מאפייני פלחי האוכלוסייה השונים על פי הנטייה שלהם לאמץ חדשנות ושינויים טכנולוגיים. בהמשך נבדק המודל גם בהקשרים חברתיים ובהפצה של שינויים קהילתיים ונמצא אותו דפוס פעפוע גם לתחומים אלה. על פי המודל נתונים תפקידים שונים לפלחים שונים בקידום שינוי¹⁹.

¹⁷ Building an active citizenry: the role of neighborhood problems, readiness, and capacity for change Foster-Fishman P.G., Pierce C., Cantillon D., Van Egeren L.A. (2007) American Journal of Community Psychology 39(1-2):91-106.

¹⁸ Chaskin, R.'J. (2001), "Building community capacity a definitional framework and case studies from a comprehensive community initiative." Urban affairs review 36.3

¹⁹ Rogers, E M., and Shoemaker.F.F (1971). "Communication of Innovations; A Cross-Cultural Approach." , Free Press New York



תפקיד חשוב במיוחד יש לקבוצה או פלח המכונה המאמצים הראשונים. הם הראשונים לאמץ רעיונות ודרכי התנהגות חדשים. Ottaway²⁰, שעוסק בהרחבה בניתוח תכונות ומאפיינים של מנהיגים וסוכני שינוי, ומייצר טיפולוגיה בת 10 ממדים לסוכני שינוי, טוען שלכל סוכן שינוי יש דמות מקדמת, או מנהיגה שמספקת השראה. למעשה הוא מבחין בין שלב ההשראה וההנעה לבין שלב השינוי, או במונחים של Rogers, בין החדשניים לבין המאמצים הראשונים. לא רק לחדשניים פורצי הדרך יש תפקיד בשינוי אלא גם לקבוצה היותר גדולה שבאה אחריהם. לקבוצה זו יש תפקיד קריטי בפעפוע השינוי לכלל האוכלוסייה, כלומר, בהפצת השינוי ובהגעה למסה קריטית. תפקיד זה הרבה פעמים אינו מוערך דיו. במחקר זה התמקדנו במיוחד בקבוצה זו.

בתחום הסביבתי, הגורם האנושי המחויב זוהה כגורם מפתח בקידום שינוי, בין אם מלמעלה למטה ובין אם מלמטה למעלה. אכן, בדרך כלל מתמקדים בזיהוי המנהיג הטרנספורמטיבי, אותו "משוגע לדבר" שמביא את השינוי ומתחיל את התהליך²¹. Benn ו- Dumphy²², בניתוח מעמיק של מרחב השינוי לקיימות בחברות ותאגידים, מציינים, שכדי לחולל שינוי מוצלח, יש צורך בקשת רחבה של סוכני שינוי, שמגיעים ממקומות שונים ומגוונים בארגון. פעפוע קיימות אינו יכול להסתמך על הנחיות ותכתיבים אלא צריך לבוא לידי ביטוי בשוני תפיסתי (טרנספורמטיבי) מערכתי. במנעד סוכני השינוי קיימים, אפוא, תפקידים ותכונות שונים, שיחד מצליחים לייצר מציאות חדשה.

²⁰ Ottaway, R. N. (1983), "The change agent: A taxonomy in relation to the change process." *Human relations* 36.4

²¹ Taylor, A, Cocklin, C., and Brown, R., (2012), "Fostering environmental champions: A process to build their capacity to drive change." *Journal of environmental management* 98.

²² Benn, S., Dunphy, D., and Griffiths A/.. (2014), *Organizational change for corporate sustainability*. Routledge.

Van Hulst, בניתוח תהליכי שינוי בחמש ערים הולנדיות, מציג 4 טיפוסים של סוכני שינוי²³:

- **המתקנים** – פעילים מקומיים מחוייבים המתנדבים למשימות בקהילה לאורך זמן.
 - **המגשרים** - בעלי יכולת לפעול מול צדדים שונים באמפטיה ומתוך הקשבה פעילה.
 - **היזמים** – סוכני שינוי המשקיעים זמן ואף הון על מנת לייצר שינוי משמעותי, בעיקר ברמת מדיניות.
 - **לוחמי החזית** - עובדי שטח במערכת העירונית הממנפים את תפקידם לצורך יצירת שינוי, תוך יכולת תגובה ואימפרוביזציה.
- מהמחקרים של Taylor ו- Van Hulst עולה שאין בהכרח טיפוס אחד של סוכן שינוי מוצלח, אלא תרכובת של סוכנים שמותאמים להתמודדות עם מורכבות המערכת.

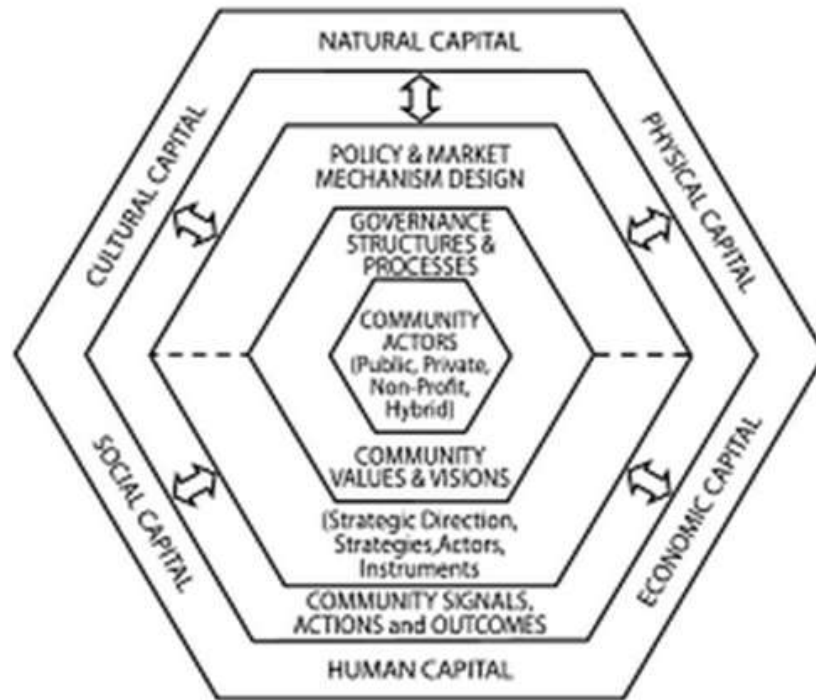
מסגרות לקיימות שכונתית

בספרו "לקראת קהילות מקיימות – פתרונות לאזרחים והרשויות שלהם", מתרגם Roseland²⁴ את הקיימות הרחבה והמערכתית ל"אבני בנייה" לקהילות מקיימות. הוא מבסס את גישתו לקהילה מקיימת על רעיון ה"הון הקהילתי"²⁵, ומציג תהליך שבמרכזו הנעה קהילתית ובבסיסו שישה סוגים של הון קהילתי: הון אנושי, הון כלכלי, הון חברתי, הון תרבותי, הון טבעי והון פיזי. קהילות מקיימות אינן מופע מרחבי של איזון סביבתי, אלא הן תהליך דינמי שמשלב בין האזרחים לרשות המקומית, נשען על ההון הקהילתי ומבטיח את שימור סביבתו הפיזית כמערכת מתפקדת ומשגשגת. Roseland מציג תהליך מדיניות (ראו תרשים), שבמרכזו שחקני הקהילה השונים; בודדים, התארגנויות, עסקים, ואחרים. הם פועלים במסגרת מוסדית ועל בסיס ערכים וחזון משותף, הנובעים ונשענים על ההון הקהילתי. Roseland מציג מודל המתאים לתפיסה של קיימות רחבה, שיוצא מתוך הנחה שהבסיס לקיום הקהילתי נטוע באיתנות המערכות האקולוגיות, ממים נקיים, דרך אדמה פורייה, ומגוון מינים.

²³ Van Hulst, M., Graaf, L., and Van Den Brink, G. (2012), "The work of exemplary practitioners in neighborhood governance." *Critical Policy Studies* 6.4.

²⁴ Roseland, M. (2012) *Toward sustainable communities: Solutions for citizens and their governments*. Vol. 6. New Society Publishers,

²⁵ Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone: The collapse and the revival of American community*. New York: Simon & Shouster.



כדי להניע תהליך מדיניות שמבוסס על עקרונות אלו, הוא מצביע על האינטראקציה בין הערכים והחזון של הקהילה והמערכת המוסדית. סוג כזה של מערכת יחסים מחייב מנגנונים קבועים בהם יכול להתנהל הדיאלוג בין הקהילה למוסדות, וכמובן רצון ואמונה שסוג כזה של התנהלות הוא כדאי ואולי אף חיוני לשגשוג הישוב. מתוך תהליך כזה נוצרים כלי מדיניות שמסוגלים לייצר שינוי טרנספורמטיבי מהסוג שניתן לזהות כ"קיימות רחבה".

לאור תובנות אלו מעניין לעיין במחקר הערכה שנערך ב-2010 על ידי ה- Local LSC Support Corporation²⁶ Initiatives, אשר בחנו מהלכי התחדשות קהילתית בשכונות ברחבי ארה"ב וזיהו שני מפתחות להצלחה; יכולות המנהיגות הקהילתית ורוחב סוגיות ההתחדשות. מכאן, בעיקר בהתבסס על התהליך המאוד מוצלח של דרום הברונקס, גיבשו את מודל "קהילות מקיימות" כצעד הבא בהתחדשות קהילתית. המודל השאפתני מבוסס על העקרונות הבאים:

- גיבוש תכניות כוללניות מובלות על ידי הקהילה
- מתן מענה לחמשת תחומי החיים הקהילתיים: דיור, הכנסה, פעילות כלכלית, חינוך איכותי ונגיש, סביבות חיים בטוחות ובריאות.

²⁶ Walker, C., Rankin, S., and Winston, F., (2010). "New Approaches to Comprehensive Neighborhood Change: Replicating and Adapting LISC's Building Sustainable Communities Program." *Washington, DC: Local Initiatives Support Corporation.*

• פיתוח יכולות והעצמת המנהיגות הקהילתית.

קיימות, אם כן, נתפסת כגישה לשינוי מערכתי עמוק. דווקא משום שזו גישה רחבה ולעיתים נדמה כי "תפסת מרובה לא תפסת", הרי היכולת למסגר את הגישה בתוך הבנה משותפת, מייצרת מכנה משותף ואפשרות אפקטיבית יותר לייצר תוכניות ופעילות כוללת.

נראה שתובנה זו הובילה גם את מייסדי ארגון Bioregional לפתח את מודל "חיים של עולם אחד" כמסגרת לתכנון וארגון קהילות מקיימות.

בחלק הבא נסקור את מודל "שכונות עולם אחד" כמודל לשינוי טרנספורמטיבי, שכן מודל זה הוא הבסיס למודל שכונה מקיימת בשכונות המחקר.

המודל של שכונות עולם אחד

המניע לפיתוח המסגרת השכונתית הגיע מתוך דאגה סביבתית והתבסס על הרעיון של "חיים של עולם אחד", כלומר חיים בהתאמה לכושר הנשיאה של כדור הארץ. המודל מבוסס על המדד של טביעת הרגל האקולוגית, שעל פיו האנושות צורכת כל שנה את מה שהטבע מייצר במשך שנה וחצי. אילו כל תושבי כדור הארץ היו חיים כמו האזרח הממוצע של המדינות המפותחות היו נדרשים כשלושה כדורי ארץ על מנת לקיים את אורח החיים הנוכחי. ²⁷Pooran Desai, מייסד הארגון Bioregional טוען שיש לשאוף לצמצום טביעת הרגל דרך יצירת סביבות חיים שתומכות בשינויים הנדרשים. לצורך בחינת הרעיון והנגשתו יזם הארגון בשנת 2000 הקמה של שכונת מגורים בדרום לונדון בדד-זד - Bed Zed - Beddington . Zero (fossil) Energy Development. זוהי השכונה האקולוגית הראשונה בבריטניה המשלבת גישה סביבתית עם מעורבות חברתית. שילוב זה הוא אחד המאפיינים הייחודיים לשכונה, שבה חלק מבתי המגורים מיועדים למשפחות בעלות הכנסה נמוכה. בדד-זד מוכיחה שאפשר ליישב בין צרכים חברתיים לבין צרכים כלכליים וליצור מרחבי מחייה ועבודה נעימים. בדד-זד אינה רק אזור מגורים, הוקמו בה גם שטחי משרדים ומסחר על מנת להחיות את האזור ולצמצם מרחקי נסיעה. כמו כן, הונהגו בה פתרונות תחבורה שונים כחלק מאסטרטגיית תחבורה מקיימת, אשר הביאה לצמצום השימוש בדלק ברכבים פרטיים ב 65%. השכונה מספקת גם שירותים קהילתיים' הכוללים גני ילדים ומרכז קהילתי שבו נפגשים התושבים לפעילויות שונות ולגיבוש החיים הקהילתיים. סגנון הבנייה הייחודי, ועוד יותר מכך- מסגרת הניהול המשותפת, תשומת הלב לחיים קהילתיים ולאיכות חיים, הביאו

²⁷ Pooran, D., (2008), "Creating low carbon communities: One planet living solutions". "Globalizations".

לשכונה פרסים מרובים והרבה תשומת לב. בד-זד משמשת במודע כאתר הדגמה, נערכים שם סיורים, סמינרים ואירועים לאלפי אנשים שמגיעים מדי שנה ללמוד משכונה מקיימת.

בד-זד מצליחה לשלב בין צמצום צריכת משאבים לאיכות חיים. בסקר שנערך בשכונה, 84% מהתושבים ציינו שאיכות השירותים הקהילתיים בשכונה טובה מזו שקיבלו במקום מגוריהם הקודם. תושבי בד-זד מכירים יותר את שכניהם לעומת שכונות מקבילות ומעורבים יותר בפעילות קהילתית. כל זה תורם לעובדה ש"טביעת הרגל האקולוגית" של תושבי בד-זד היא כמעט מחצית מזו של הבריטי הממוצע. צריכת המשאבים של השכונה מנוטרת והנתונים מפורסמים בהשוואה לממוצע האזורי²⁸:

צריכת אנרגיה לחימום נמוכה ב-81% מהממוצע האזורי, צריכת החשמל נמוכה ב-45%, שימוש ברכבים פרטיים נמוך ב-65%, צריכת מים נמוכה ביותר מ-50%.

ליבת המודל של "חיים של עולם אחד" היא "עשרת העקרונות", סדרה של תחומים המהווים את קווי הפעולה לכל מהלך של שכונה מקיימת. המודל הישראלי מתבסס בעיקר על רעיון "עשרת העקרונות":

לקראת אפס אנרגיה	טיפוח טבע
התייעלות אנרגטית במבנים ותשתיות,	שימור טבע ובתי גידול,
אנרגיות מתחדשות	פיתוח וטיפוח בתי גידול חדשים
שימור מים	חומרים ובנייה
שימור מים והקטנת צריכה,	דיור לכול, בנייה ירוקה,
מניעת זיהום מקורות מים	שימוש בחומרים מקומיים
תחבורה מקיימת	כלכלה מקומית וצריכה
עידוד הליכה, רכיבה על אופניים	פיתוח כלכלה מקומית,
ושימוש בתחבורה ציבורית	תו ירוק לעסקים וקידום סחר הוגן ושיווני
קהילה, מורשת ותרבות	חינוך לקיימות
טיפוח זהות וידע מקומי,	תו ירוק למוסדות חינוך,
קידום חינוך לקיימות בראייה רב דורית	גידול מזון מקומי ובריא
לקראת אפס פסולת	וקידום צריכה מושכלת ומקיימת של מוצרים
הפחתת פסולת, שימוש חוזר	בריאות ואושר
ואפס פסולת להטמנה	קידום חיים בריאים, תזונה ראויה
	ויחסים חברתיים ליצירת משמעות וסיפוק

²⁸ Bioregional, (2010), Bed Zed Seven Years On, Peabody Trust, London

עשרת העקרונות עוזרים לתרגם את גישת הקיימות הרחבה למערכת קהילתית/ שכונתית. יישומם של העקרונות הוא הדרגתי – כל שכונה מתחילה מהיבטים המתאימים לה, אך נקודת המבט הכוללת מייצרת חזון משותף ומצפן המקנה למעשים "הקטנים" משמעות רחבה, ותומך בהפיכתם לאבני דרך לקראת הצעד הבא. במחקר בחנו אילו היבטים מתוך העקרונות באים לידי ביטוי בשכונות המחקר.

שיטת המחקר

המחקר מתבסס על שלוש שיטות מרכזיות:

- ראיונות עומק עם תושבים פעילים – ראיונות אישיים עם תושבים שזוהו כתושבים מובילים על ידי הרכזים השכונתיים והעירוניים
- ראיונות עומק עם בעלי תפקידים – ראיונות אישיים עם בעלי תפקידים בשכונות ובעיריות המובילים ומלווים את תהליכי השכונות המקיימות
- קבוצת מיקוד – דיון מונחה בעקבות סוגיות שעלו בראיונות עומק עם תושבים שזוהו כתושבים מובילים על ידי הרכזים השכונתיים והעירוניים בירושלים.

רשות	תושבים פעילים	בעלי תפקידים
כפר סבא	7	2: רכזת קיימות, רכזת פעילות שכונות
ביצרון (ת"א-יפו)	8	3: מנהל המרכז הקהילתי, רכזת שכונה, אחראי מטעם העירייה
גילה	6	1: רכזת מרכז קיימות
קריית יובל	5	2: רכזי פעילות שכונה מקיימת
בית הכרם	6	3: יו"ר ועד מנהל, רכז פעילות שכונה מקיימת, רכזת קהילתית
עיריית ירושלים		3: סגן ראש העיר, מנהל המחלקה לתכנון ופיתוח בר קיימא, רכזת שכונות מקיימות
קבוצת מיקוד פעילי בירושלים	8	
סה"כ	40	14

מיפוי השדה: מרחב, אוכלוסייה, מצב קיים

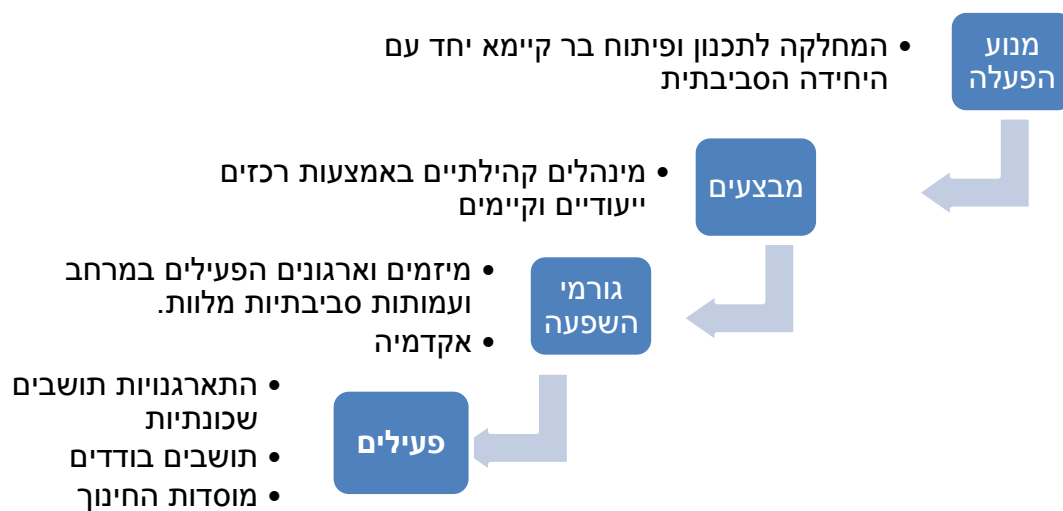
כהכנה למעבדה נערכו מספר מפגשים בשלוש העיריות עם גורמי הקיימות והשכונות בעיר, כולל ניתוח תוכניות הפעולה של העיריות והשכונות. החלק הבא מתאר בקצרה את מסגרות הפעולה וההתארגנות בכל אחת מהשכונות אותן סקרנו במחקר.

ירושלים

מנהל הנדסה יחד עם היחידה הסביבתית בירושלים החליטו להניע מהלך לקידום שכונות מקיימות, באמצעות תמיכה כספית בשכונות נבחרות. העירייה פרסמה קול קורא לכלל השכונות בירושלים, 16 שכונות הגישו הצעות לקול קורא. שתי שכונות נבחרו: שכונת בית הכרם ושכונת קריית יובל, לכל שכונה הוענק מענק של 75,000 שקלים לשנת 2014/2015 לקידום קיימות שכונתית.

מרכז קיימות בשכונת גילה – בשכונת גילה מתקיים תהליך שכונתי שאינו מגיע מהעירייה, אך פועל במסגרת השכונתית ובשיתוף פעולה מלא עם המינהל הקהילתי. התהליך החל באמצעות שיתוף פעולה בין הקיבוץ העירוני הפועל במרכז הקליטה בשכונה, יחד עם המשרד להגנת הסביבה ובליווי מרכז השל לקיימות. במסגרת המהלך הוקם מרכז קיימות מקומית שמנהל על ידי הקיבוץ העירוני וממומן על ידי המשרד להגנת הסביבה וקרנות פילנתרופיות.

קריית יובל ובית הכרם



תכנית הקיימות של בית הכרם

בית הכרם היא אחת מהשכונות הוותיקות של ירושלים, מונה מעל ל-17,000 תושבים, שהם כ-6,500 משפחות. רוב התושבים מתגוררים בבתים משותפים של עד 7 קומות. בשכונה שלושה מרכזים מסחריים, הגדול שבהם ממוקם בכיכר דניה. בשכונה ממוקמים מספר מוסדות מרכזיים כמו מכללת דוד ילין ויד שרה.

מזה כמה שנים מקודמות בשכונה יוזמות לקיימות, בעיקר על-ידי פעילות תושבים. הנהלת התושבים של המרכז הקהילתי חרטה על דגלה את קידום תחום הקיימות. בשכונה פועלת עמותת 'אחו"ה בכרם', הקיימת מזה כ-8 שנים ופועלת בתחום הקיימות, היא הקימה בשיתוף המרכז הקהילתי גינה גדולה, שמאגדת פעילי סביבה השותפים לפרויקטים רבים בחיי הקהילה.

תכנית הקיימות של בית הכרם מתבססת על עשרת העקרונות של "עולם אחד" על פי המפרט העירוני ומציעה פעילות בכל אחד מהתחומים.

בשנת הפעולה הראשונה התמקדה התוכנית בשני ערוצים: טבע בשכונה וכלכלה מקומית מקיימת. להלן סיכום הפעילויות לשנה זו:

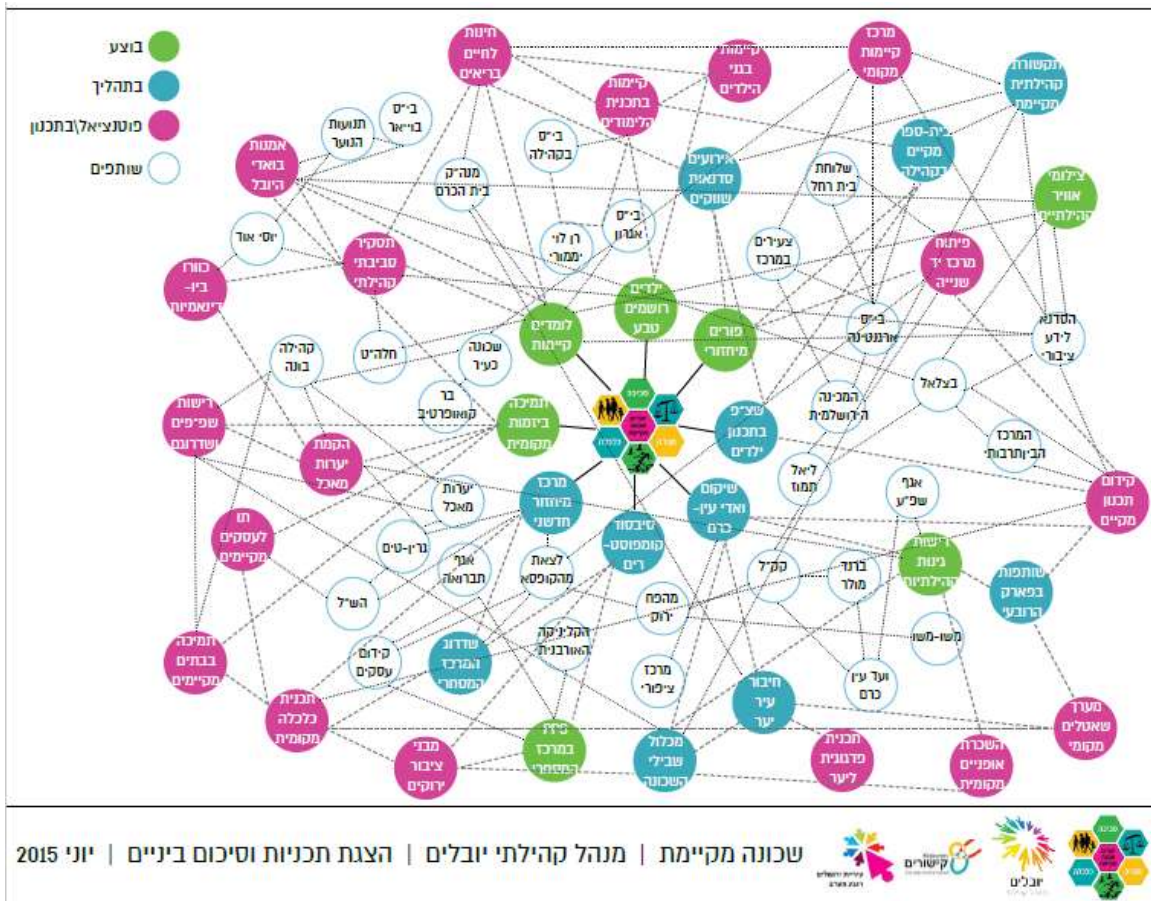
השביל הירוק – סימון שביל לרוחב השכונה שמורכב ממוקדי פעילות ומהווה ציר טבעי. לאורך השנה התקיימו פעילויות סביב הציור, בהן פסטיבל רחוב בית הכרם, אשר היווה שיא. גינות – הוקמו 2 גינות קהילתיות חדשות, יחד עם יוזמה לעודד תושבים לטפח גינות פרטיות תו ירוק לעסקים בשכונה – עידוד עסקים מקומיים לאמץ דרכי התנהלות ירוקות. הפעילות המרכזית בתחום זה היתה פסטיבל בית הכרם ופרויקט שקית רב פעמית.

תכנית הקיימות של יובלים (קריית יובל)

קריית יובל היא אחת השכונות המרכזיות בירושלים, מונה כ-22,200 תושבים, שהם כ-7,000 משפחות. רוב התושבים מתגוררים בבתים משותפים, במגוון טיפוס בנייה. האוכלוסייה ברובה חילונית ממצב סוציו-אקונומי בינוני ומטה.

השכונה מהווה את גבולה הדרומי של העיר ומתוך כך מהווה חיוץ בין השטחים הפתוחים לעיר. תכנית הקיימות של קריית יובל שמה דגש על שני מאפיינים אלו – הטבע וההתחדשות העירונית. התוכנית מבוססת לחלוטין על הצוות הקיים ועל הניסיון של המינהל בעבודה עם הקהילה ובהובלה של פרויקטים פיזיים. מטרתה היא להפוך קיים למקיים - הטמעה של חשיבה מקיימת בכל הפעילויות. התוכנית מבוססת על איגום המשאבים והכוחות הקיימים, הקהילתיים, הארגוניים והפרטיים, תוך דגש על רישות ומתן מענה ליוזמות מהשטח. לאורך השנים שם המינהל דגש על הצמחת מנהיגות מקומית המושתתת על ידע, באמצעות

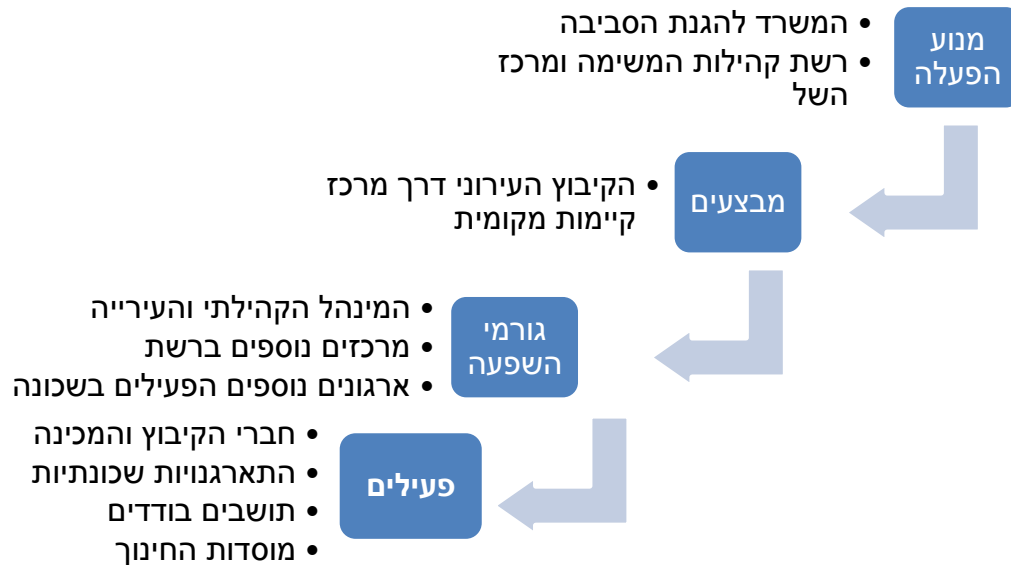
הכשרות ייעודיות וליווי מקצועי. לצד תהליכי העומק יש בחירה וביצוע של פרויקטים בעלי השפעה משמעותית על קיימות השכונה, מתוך תפיסה של אקופונטרה מרחבית. על מנת לייצר מכפיל כח נעשה מיפוי יסודי של הרשת המקומית: של כל הגופים, הארגונים, הפרויקטים, המשאבים והיזמות בשכונות של המינהל (ראו תרשים).



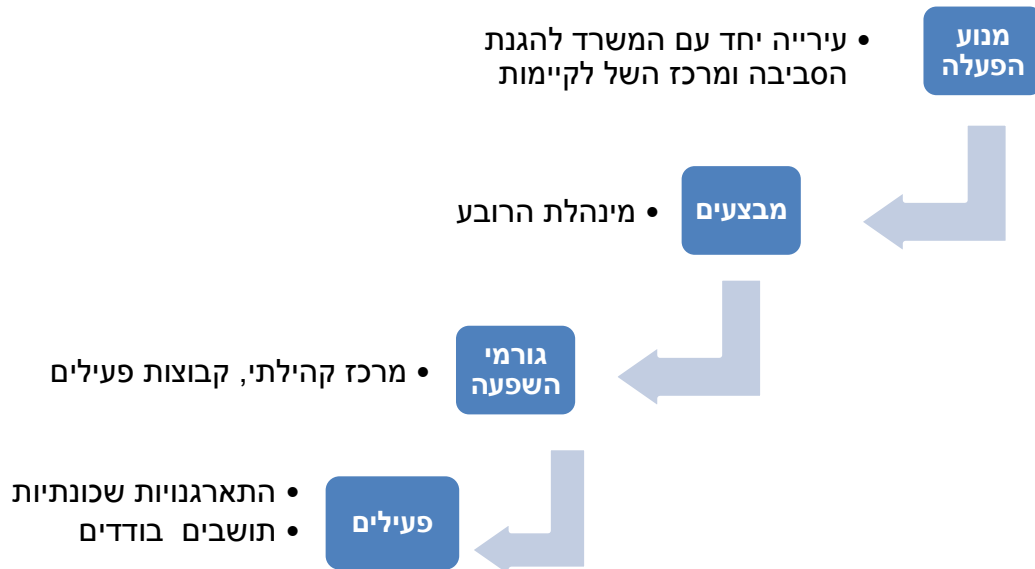
ועדת איכות סביבה הקיימת היא גורם מרכזי בקידום איכות סביבה. בהיבט הפיזי, התוכנית שמה דגש על פיתוח התנועה הרגלית השכונתית, על מקומות המפגש, על מרכזי המחזור, ועל החיבור עם הטבע, כמו ואדי היובל. בהיבט הכלכלי התכנית מציעה שדרוג של המרכז המסחרי לליבה של הכלכלה המקומית המקיימת. כבר היום בשכונה קיימות יוזמות בכיוונים אלו, לדוגמא:

- ק.מ.ע - קהילה מקדמת עסקים, לקידום רשת עסקית חברתית לבעלי עסקים בשכונה.
- מייקרו-פייננס, ליווי ופיתוח עסקים מקומיים קטנים.
- אימון תעסוקתי, קורס לפיתוח מאמנים לליווי תעסוקתי.
- נפלאות עין כרם, רשת נשים המפעילות עסקי תיירות מקומית בעין כרם.
- אגודה שיתופית להקמת בר-קפה קאופרטיבי.

גילה – מרכז קיימות מקומית



שכונת גילה היא מהשכונות הגדולות בירושלים. השכונה נבנתה אחרי מלחמת ששת הימים, היא מונה מעל ל-32,000 תושבים, שהם יותר מ-9,000 משפחות. השכונה מגוונת מבחינת אופי הבינוי והאוכלוסייה, יש מספר אזורים של בנייה צמודת קרקע, אבל הרוב הגדול של המבנים הוא בנייה רוויה. השכונה תוכננה כך שהיא מחולקת לחמישה מתחמים, הנקראים גילה א-ה. בגילה א', בצמוד למינהל הקהילתי בלב השכונה, הוקם בשנות השבעים של המאה הקודמת מתחם דיור ציבורי של חברת עמידר, בעל אופי אדריכלי ייחודי, המכיל 288 יחידות דיור שיועדו לעולים חדשים. בתוך מרכז הקליטה הוקם בשנות התשעים קיבוץ "בית ישראל" - קיבוץ עירוני משימתי, מהראשונים שקמו בישראל. חברי הקיבוץ- חילוניים, דתיים ומסורתיים, חברו יחד מתוך רצון לבנות קהילה שיתופית היונקת ממקורות הרוח היהודיים ומתמודדת עם בעיות השעה הבערות בחברה הישראלית: פערים חברתיים, ניכור וקיטוב, והיחלשותם של ערכי תרומה ושליחות. כיום שותפים בקהילת בית ישראל כ-300 נפש, הפועלים יחד עם שאר התושבים לשיפור החיים בשכונה. בשנת 2013 הצטרף הקיבוץ למיזם משותף עם המשרד להגנת הסביבה והקים במתחם הדיור הציבורי מרכז קיימות מקומי, הפועל בשיתוף המינהל הקהילתי והתושבים לקידום קיימות בשכונה.



שכונות ביצרון ורמת ישראל הן חלק משכונות מזרח תל אביב-יפו. שתי השכונות צמודות ושוכנות משני צידי רחוב משה דיין. במערב השכונה נמצא מתחם העסקים של רחוב יגאל אלון. השכונות מונות כ-5,000 תושבים. רוב בתי השכונה קטנים וצמודי קרקע, וחלק מרחובותיה מיועדים להולכי רגל בלבד. במשך זמן רב סבלה השכונה מתדמית נמוכה, אך החל משנות ה-90 הפכו הבתים, הכוללים גינות קטנות, למבוקשים יותר, והשכונה החלה לחדש את פניה. לאחרונה נבנו מגדלי מגורים בצידה המערבי של השכונה, הגובל במתחם העסקים, שתי השכונות חולקות מרכז קהילתי השוכן ברמת ישראל.

ב-2012 החליטה עיריית תל אביב-יפו ליישם פיילוט ל"שכונה מקיימת" בשתי השכונות. פרויקט הפיילוט מתבסס על מודל שכונת "עולם אחד", שפותח על ידי העירייה בשיתוף עם מרכז השל לקיימות. ריכוז התהליך הופקד בידי מנהלת הרובע ובאופן ספציפי בידי רכזת הקהילה ברובע. התהליך החל בעבודת מיפוי שנעשתה בתוך העירייה, כדי לזהות את המשאבים והתוכניות המיועדות לשתי השכונות. מידע זה היווה בהמשך בסיס לפרויקטים שגיבשה הקהילה. בהמשך לשלב המיפוי החל התהליך הקהילתי, שנפתח בהזמנה לתושבים שרוצים להוביל שינוי להצטרף לקבוצת מנהיגות מקומית. הקבוצה עברה הכשרה ותהליך פיתוח פרויקטים, המהווים "פירות נמוכים" לתהליך שכונתי. בתום ההכשרה התגבשו וועדות לקידום פעולות נושאיות.

להלן פירוט הפעולות המרכזיות שבוצעו או נמצאות בתהליך ביצוע:

- הקמת חנות יד שנייה במרכז הקהילתי
- הקמת גינה קהילתית

- גיוס עסקים לתמיכה בפעילות בשכונות
- פרויקט שמות ושילוט לשבילי ההליכה
- שדרוג תשתיות בראייה סביבתית: מצעים, תאורה, מרכזי מיחזור
- הפיכת המרכז הקהילתי למוקד קיימות
- תמיכה בגינון פרמקלצ'ר בבתי התושבים

כפר סבא

הדרים

שכונת הדרים נמצאת בחלקה המזרחי של כפר סבא. היא כוללת למעשה שני מתחמי מגורים – הדרים הוותיקה ונווה הדרים. הדרים הוותיקה ממוקמת בחלק הצפוני של השכונה, על שטח של 170 דונם. נבנתה בשנות ה-80-70. בשכונה כ-140 יחידות דיור צמודות קרקע וכ-228 יחידות במבנים טרומיים בני שתי קומות על קרקע. כ-1,200 תושבים. נווה הדרים נמצאת מדרום לשכונה הוותיקה. הוקמה בשנות ה-90 ואילך, על כ-360 דונם וכוללת בין היתר כ-218 צמודי קרקע וכ-1,290 יחידות דיור, מתוכם כ-558 בבניינים בני 5-6 קומות. מונה כ-4,500 תושבים. האוכלוסייה בשתי השכונות הטרוגנית, כוללת משפחות צעירות, זוגות מבוגרים ועולים חדשים.

ישנם שני מרכזים מסחריים קטנים ברמה שכונתית. בקירבת מקום נמצאים מתחמי קניות ובילוי גדולים. מדרום לשכונה, מרכז העסקים והתעשייה הראשי של העיר (מתחם תע"ש) ומפעל גדול של חברת טבע. בתוך השכונה נמצאים מספר גינות ושבילים להולכי רגל. ליד השכונה נמצאים פארק כפר סבא, אצטדיון הכדורגל של העיר, הספורטק והקנטרי קלאב.

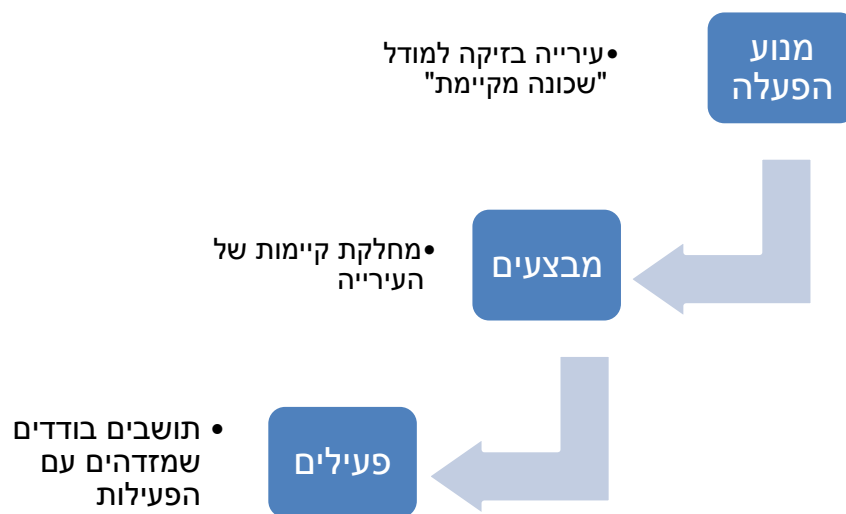
בכל אחת מהשכונות יש גינה קהילתית. הגינה בנווה הדרים היא הגינה הקהילתית הראשונה בכפר סבא, הוקמה ביזמה משותפת של תושבי השכונה ומחלקת הקיימות של העירייה. מחלקת הקיימות בעיריית כפר סבא מלווה את הקהילה, תומכת בצידוד, הדרכה וצמחים, כולל צמחי בר בסכנת הכחדה וצמחים מקומיים וייחודיים לאזור השרון, ומקיימת קורסים לפעילים בשכונה.

גני השרון

שכונה קטנה בגבול הצפוני של כפר סבא. בין השכונות כפר סבא הצעירה, בית ונוף והדרים הוותיקה. תחומה מצפון במושב צופית. רוב הבניינים בעלי 4 קומות ללא מעליות. מספר בניינים בני 5 קומות עם מעלית. כ-1,200 תושבים, שהם כ-350 משפחות.

האוכלוסייה הטרוגנית, כוללת משפחות צעירות, זוגות מבוגרים ועולים חדשים. את השכונה חוצים שני רחובות רחבים ומוצלים להולכי רגל. ליד השכונה נמצאים פארק כפר סבא, אצטדיון הכדורגל של העיר, הספורטק, קאנטרי קלאב וגן לאורך המוביל הארצי, שעובר בצידה המזרחי. לשכונה נגישות מועטה לתחבורה ציבורית.

בשכונה גינה קהילתית שהוקמה על ידי פעילים תושבי השכונה בשטח שנמצא בבעלות פרטית של דיירי בניין סמוך. את ההדרכה המקצועית וכלי העבודה סיפק בהתנדבות גנן תושב השכונה. מחלקת הקיימות בעיריית כפר סבא מלווה את הקהילה, ותומכת בעיקר בסיוע בארגון אירועים קהילתיים.



אוכלוסיית המחקר:

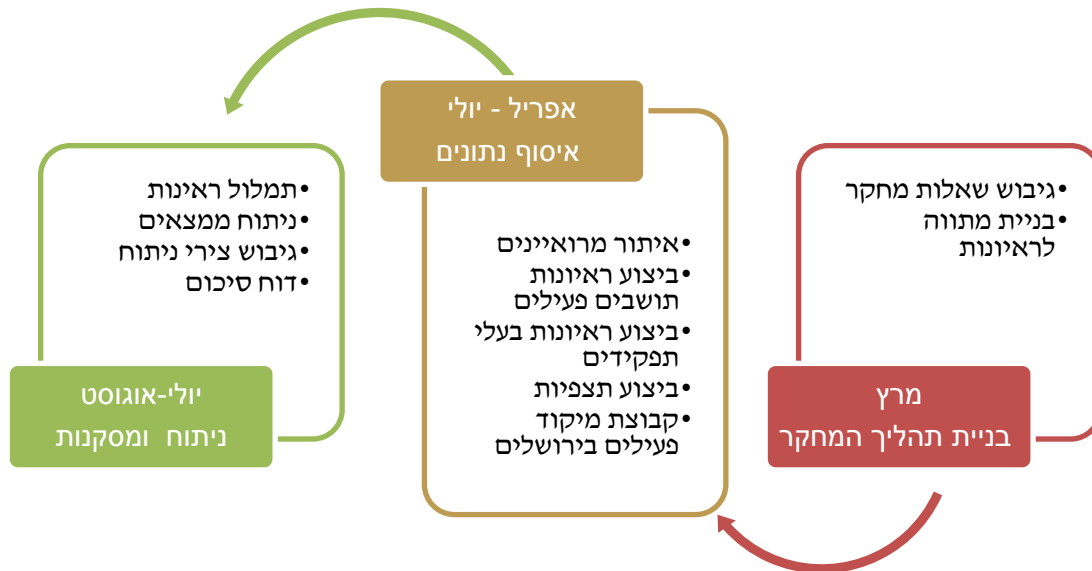
אוכלוסיית המחקר כוללת תושבים פעילים ובעלי תפקידים בשכונות הבאות:

ירושלים: שכונות בית הכרם, גילה וקריית יובל. כאמור שכונות קריית יובל ובית הכרם נבחרו על ידי עיריית ירושלים כשכונות מקיימות בהמשך לקול קורא להגשת מועמדות לשכונות מקיימות.

תל אביב-יפו – שכונות ביצרון ורמת ישראל שנבחרו על ידי העירייה להוות את שכונות הפיילוט לתהליך שכונה מקיימת.

כפר סבא – שכונות הדרים, גני השרון וסביוני הכפר, שנבחרו על ידי העירייה להוות את שכונות הפיילוט לתהליך שכונה מקיימת.

תיאור תהליך העבודה



ממצאים

החלק הבא מציג את תמצית הממצאים מראיונות העומק שהתקיימו עם פעילים בשכונות. הרכזים השכונתיים הציעו את שמות הפעילים לראיונות (חשוב להדגיש שהם אלו שזיהו אותם כפעילים).

שכונות בירושלים:

סיכום ראיונות בית הכרם

רקע אישי

המרואיינים היו רובם צעירים, בעלי משפחות. היו פערים גדולים באופי הפעילות הסביבתית, חלקם הפכו את זה לעיסוק מרכזי, חלקם כפעילות אקטיביסטית וקהילתית מתוך מחויבות גדולה וחלקם ראו בכך פעילות פנאי. הפעילים הסביבתיים שאפו להפיץ את הפעילות ולגבש קהילה סביב היוזמה. רוב המרואיינים בבית הכרם התחלקו בין הפעילים שהמוטיבציה העיקרית לפעילותם סביבתית אזרחית רחבה ואלו שהמוטיבציה העיקרית לפעילותם היא שייכות קהילתית.

רוב המרואיינים אהבו את השכונה וציינו מגוון של תועלות שתרמו לבחירה לגור שם:

"השכונה היחידה בירושלים עם אופי חילוני"

"שכונה ירוקה עם טבע"

"נגישות של השכונה והקרבה לרכבת"

"הכי קרוב לקיבוץ בירושלים זה בבית הכרם"

זהות סביבתית

לשלושה מהמראיינים זהות סביבתית אקטיביסטית ברורה שהשפיעה על הפעילות שלהם. הם מקדמים או מבקשים לקדם פרויקטים בהיקף גדול שישפיעו בצורה מהותית על אורח החיים בשכונה, דוגמה – קומפוסט בכרם ומיחזור לטובה. הפעילים המחויבים לא רואים את עצמם מצטמצמים לגבולות השכונה ובהחלט מחפשים ומעורבים בפרויקטים סביבתיים מחוץ לשכונה. "קומפוסט בכרם" הוא מיזם שכונתי שהפך עירוני ויש בהחלט גאווה שכונתית בהצלחת התפיסה.

"מחזור לטובה" זו יוזמה קהילתית (קבוצה קטנה של תושבים) שיזמו התקשרות עם יוזמה לאומית, ומפעילים אותה בשכונה. הפעילים ציינו את היוזמה וגם כאן הביעו גאווה על הצלחתה.

פעילות קהילתית

בשכונה פועלות קהילות, למשל הקהילה המסורתית וקהילת אחו"ה בכרם, שהוקמה על ידי תושבים. כמו כן, רוב המראיינים משתתפים בפעילויות קהילתיות שמאורגנות על ידי המינהל. היוזמות הן בעיקר סביבתיות: מיחזור, קומפוסט, גינות. יחד עם זאת, כולם ציינו שהקהילה, על הטוב והרע, היא מרחב התמיכה והעשייה שלהם. המינהל יזם בחנוכה פעילות משותפת לכל הארגונים שפועלים בשכונה וחלק מהמראיינים ראו בכך פריצת דרך. ציינו גם התארגנות קהילתית משמעותית בזמן ובעקבות אירוע השלג הכבד, מתוך רצון לתת מענה שכונתי-קהילתי בעיתות חרום. יש הבנה שאם רוצים פעילים מעורבים בחרום הם צריכים להיות מעורבים גם בשגרה.

הקיימות בשכונה

כולם התייחסו לפרויקטים של הדגמה כאמצעי לקידום קיימות: לדוגמה הפעילות של אחו"ה בכרם, או הפעילות בבניין כלל. ציינו שיש קושי להגיע לאנשים מחוץ למעגל הפעילים בפרויקטים הקיימים. מנסים לקדם שינויי אורח חיים דרך טיפול באשפה וקידום צריכה מקומית. פעילות של הורים וילדים צויינה כמפתח להצלחה ומוקד משיכה של תושבים לפעילות.

חסם בולט הוא הקושי להביא את הפעילויות לידיעת התושבים – כדי שיוכלו להצטרף, לדוגמה פרויקט מיחזור הבקבוקים לתרומות - תושבים רבים לא שמעו עליו. אחד המרואיינים הגדיר כחסם את הקושי למתג את הקיימות השכונתית על מנת להשפיע על המודעות של אנשי השכונה.

"יש המון פעילויות שקורות בשכונה שאפשר להכליל תחת קיימות אבל זה מבוזר – לא אומרים שזה דבר אחד."

חסם משמעותי נוסף שעלה הוא הצורך בשכנוע מתמיד והסברים, הנבדקים טענו כי אנשים מעלים הרבה התנגדויות כשהנושא נוגע לשינוי באורח חיים, כמו מיחזור וקומפוסט. קושי לגייס אנשים לאורך זמן, קיים קושי של אנשים להתמיד וקושי לערב את הצעירים.

"בהתחלה היו התנגדויות וחששות, אבל אחרי שהגינה קמה הסירו את ההתנגדויות"

"רוב הפעילויות בשכונה הם סביב הורים וילדים ואין לשכונה משהו להציע לצעירים"

מעורבות העירייה

המינהל הקהילתי בשכונה חזק. יש מעורבות של העירייה, העירייה תומכת ומעודדת. רכז הקהילה המקיימת מטעם העירייה הוא איש מפתח בפרויקטים רבים בשכונה. בחלק מהראיונות עלה קושי לקבל תמיכה ביוזמות מהשטח מהעירייה בגלל הצורך להגיש תוכנית מפורטת מראש בעוד העבודה מתבססת כולה על מתנדבים. כשמגיעים לפרויקטים גדולים יותר כמו קומפוסט בכרם ובניין כלל, עולים חסמים רבים: תקציבים, אישורים מגורמים שונים בבניין, הרבה עבודה ומעט כוח אדם.

סיכום ראיונות קריית יובל

רקע אישי

המאפיין המרכזי של הפעילים בקריית יובל הוא המחוייבות הגדולה והרצון להשפיע- מי שכבר פעיל, פעיל עומק. חלק מהפעילים מעורבים במסגרות תומכות לפעילות שלהם, לעיתים בשכר ולעיתים בהתנדבות.

זהות סביבתית

אצל חלק מהפעילים קיימת יותר מודעות וזהות חברתית מאשר זהות סביבתית. יחד עם זאת, בקרב אלו שיש להם זהות סביבתית, היא מאוד מתקשרת להיבטים מרחביים, וקשורה לפעילות לשימור המרחב והנוף. הפעילות הסביבתית בשכונה מתבצעת בדרך כלל

בהקשרים עירוניים רחבים, עם שיתופי פעולה (זו הדוגמה היחידה לשיתופי פעולה בין שכונתיים בהקשרים סביבתיים). גם בהיבט הכלכלי ציינו בקריית יובל שיתוף פעולה בין שכונתי.

פעילות קהילתית

בקריית יובל יש פעילות במסגרת חברתית כלכלית שהיא ייחודית במסגרת השכונות המרואיינות. אמנם בביצרון פועל סופרמרקט קואופרטיבי, אך זה לא עלה כלל בראיונות. בקריית יובל -2012 הוקמה המפלצת, אגודה שיתופית בע"מ, שהוקמה בכדי לתת מענה לצורך בפעילות חברתית קהילתית בשעות הערב ובסופי שבוע לתושבי השכונה.

בנובמבר 2013 התקיים אירוע הפתיחה של האגודה בבית טיילור בשכונה, הצטרפו 20 חברים בגילאי +30, תושבי השכונה או סטודנטים השוכרים דירה בשכונה. כיום יש באגודה 30 חברים, וכל חבר רשאי לקנות מניה אחת בלבד, בשווי 1000 ₪. אחת לשבועיים מתקיים מפגש של חברי האגודה בבתי החברים.

פעילות קהילתית מוצלחת בקריית יובל הצליחה לגרום להורדת המחירים בסופרמרקט השכונתי.

יש בניה של קהילה גם דרך יוזמות של המינהל לתכנון משתף – למשל תכנון של ואדי האסבסטונים כפארק רובעי מתוך גישה של קיימות, כולל מיפוי השטחים באמצעות צילומים מבלון הליום בעזרת הקהילה.

הקיימות בשכונה

יש מודעות לשכונה ככלל ורצון להשפיע ולשפר אותה. ידעו לציין נקודות תורפה שכונתיות, מקומות שדורשים טיפול, מקומות מוזנחים. יחד עם זאת, חשוב לציין שלא עלו נושאי רחב הקשורים לקיימות. יש מעורבות גבוהה של תושבים בהיבטים של כלכלה שכונתית, כדוגמת האגודה השיתופית.

חסמים

גם בקריית יובל החסם המרכזי שעולה הוא זמן והקושי לגייס עוד אנשים לפעילות. בדרך כלל יש גרעין של פעילים ומעורבים, לעיתים לא מהשכונה עצמה, ותסכול מאי מעורבות של תושבים בשטח.

מעורבות העירייה

התמיכה העירונית מגיעה ישירות מהמינהל והרכזים. יש תחושה חזקה של תמיכה, ליווי ונכונות להיענות ליוזמות. הרכזים מרשתים ומחברים גורמים בשכונה ויוזמים מפגשי תושבים בעיקר סביב שיתוף התושבים בנושאי תכנון המרחב הציבורי בשכונה. יש גם פעילות עם בתי הספר וחיבור ורישות בין בתי ספר שונים וגורמים נוספים (כמו הצופים) בפעילות של חיבור התושבים למרחב הציבורי – כגון אימוץ הוואדי בין בתי הספר.

סיכום ראיונות גילה

רקע אישי

בקרב הפעילים יש לא מעט אנשים שתחביבם ועיסוקם זהים, לעיתים תכופות החלו כפעילים בעלי עניין ומצאו דרך לשלב את העניין והאידיאולוגיה בפרנסה, בין אם במסגרת השכונתית או מחוץ לשכונה.

חלק גדול מהמראיינים שייכים לקיבוץ העירוני ודרכו בוחנים את השכונה. אלו שלא שייכים לגרעין ציינו שיש נתק בין החלקים השונים של השכונה והפעילות לא מפעפעת לכל האזורים. תחושת הזהות והשייכות גבוהה אצל חברי הקיבוץ, אבל קשה לנתק בין הזהות השכונתית לזהות הקיבוצית.

יש לציין שחלק מהפעילים (בעיקר מהקיבוץ העירוני) פועלים כדי לשנות את השכונה, בין אם דרך פרויקט פינני בינוי ובין אם בפעילויות מרחביות נוספות.

זהות סביבתית

המראיינים בשכונת גילה מגיעים יותר מרקע חברתי מאשר סביבתי, המנוף למעורבות סביבתית הוא בדרך כלל פעילות מכוונת של המרכז לקיימות מקומית הנמצא בשכונה. הזהות הסביבתית המרכזית של המראיינים מתקשרת עם טבע וגיבון קהילתי. נושא הטיפול בפסולת עלה בשכיחות גבוהה וללא ספק ניכר כביטוי מקובל לזהות סביבתית. הנושא הבריאותי עלה גם בשכיחות גבוהה בגילה, גם בהקשרים התזונתיים וגם בהקשרים של חומרים מסוכנים. קישור זה הוא ככל הנראה תוצר של פעילות המרכז לקיימות מקומית.

פעילות קהילתית

המוטיבציה המרכזית לפעולה של רוב המראיינים היא קידום הקהילה או סיפוק אישי/משפחתי מהפעילות. חשוב לציין שהפעילות בגילה מתרכזת סביב מרכז הקליטה, האזור המוחלש ביותר בשכונה.

המרכז לקיימות מקומית והקיבוץ העירוני מהווים קטליזטור מרכזי לפעילות לקיימות בשכונה: בריכה אקולוגית בבית הספר, סדנאות ופעילויות המתקיימות במרכז לקיימות מקומית, ייזום פעולות לגינון ציבורי וגינות קהילתיות, אומנות רחוב, שעת סיפור ופעילויות לילדים, מהפח ירוק – פיילוט קומפוסט (בשכונת גבעת קנדה), שימוש במרכז קיימות כמקום מפגש לקהילה לאירועים פרטיים ופרויקט בתים מדגימים.

הקטליזטור השני קשור לשטחים הפתוחים הפרטיים בשכונה והוא למעשה תוצר של בעיה שכונתית אופיינית שמניעה אנשים לפעילות:

"אני ובעלי מובילים את פעילות השפ"פים..."

"בשכונה כולם מכירים את כולם, אך זה לא בהכרח מצביע על קשרי חברות בין השכנים".

הקיימות בשכונה

כל המרואיינים התייחסו לפתרון בעיות כמוקד מרכזי להתייחסות לקיימות בשכונה: בעיית הטיפול בשפ"פים, פינוי בינוי, העלאת מודעות גם לסביבה הפיזית וגם לבריאות. לא ציינו הקשרים שנובעים מהתכונות הגיאוגרפיות הייחודיות של השכונה.

חסמים

החסמים המרכזיים הגיעו מרכזת הפעילות במרכז לקיימות מקומית ונגעו בצורך המתמשך בתחזוקת הפעילים, ובחוסר זמן.

מעורבות העירייה

הדוגמה של גילה ייחודית בשל מעורבות של הקיבוץ העירוני כגוף אמצע שמהווה קטליזטור לפעילות, דרך המרכז לקיימות מקומית שהוא מפעיל והקשר דרכו עם המוסדות העירוניים מצויין. יחד עם זאת, הקשר עם מטה העירייה והיחידה הסביבתית חלש יותר, המוטיבציה לקשר מגיעה ממרכז הקיימות והגורמים הקהילתיים והרובעים ולא מהעירייה. באופן כללי יש תחושה כי ישנו שיתוף פעולה, יש אנשי קשר שמולם אפשר לעבוד. היו רוצים יותר תקציבים לביצוע פעילויות. ציינו באופן ספציפי את הקשר הטוב עם מנהל הרובע.

שינוי התנהגות ברמת המשפחה

בגילה מתקיים פרויקט ייחודי, שמטרתו לקדם שינוי התנהגות בקרב משפחות באמצעות משפחות מדגימות. במסגרת הפרויקט של רשת מרכזי הקיימות המקומיים גויסו חמש משפחות מהקהילה לביצוע למידה והפצתה בתחום הקיימות, הוקצה תקציב קטן דרך מרכז הקיימות לשינויים פיזיים ורכישת מוצרים ירוקים לכל בית מדגים, נעשתה עבודה עם המשפחות ונבחרו תחומים בהם יעשה שינוי ההתנהגות. בשלב הבא כל משפחה פתחה את

ביתה לחוגי בית בקהילה וחשפה את השינויים שעשתה ואת תפיסת הקיימות לעוד עשר משפחות לפחות מהשכונה. במסגרת המחקר קיימנו תצפית במפגש שהתקיים בבית משפחה חרדית משכונת גילה, בו השתתפו שש משפחות נוספות והמשפחה המדגימה סיפרה על שינויים שאימצה בתחומי תזונה בריאה ומקיימת, חסכון בחשמל ובדלק, הפרדת פסולת ועוד. מפגש זה היה הראשון בסדרה של מפגשים שהמשפחה מתכוונת לקיים.

ממצאים מקבוצת מיקוד בירושלים

בקבוצת המיקוד השתתפו 8 פעילים משלוש השכונות המקיימות בהן נעשה המחקר. הדיון התנהל על פי המתווה עם גמישות לגבי כיווני הדיון שעלו. להלן סיכום הנושאים שעלו בקבוצה.

קשיים וחסמים:

קשה להרחיב את המעגלים, חסרים כלים שיווקיים, תושבים לא יודעים על הפעילויות. הדגישו שקשה לצאת מהקבוצה המצומצמת שפעילה ולהרחיב את המעגלים. ציינו את הקושי בקידום קיימות שנתפסת כנושא אליטיסטי שמאלני ורחוקה מתפיסת איכות החיים הצרכנית.

הודגשה תחושת הבדידות של הפעילים ולעומתה התובנה שיש פוטנציאל גדול בחיבור וברישות הבין שכונתי על בסיס הקיימות. הפעילים הבאים מתוך מוטיבציה לשיפור איכות החיים שלהם חווים הצלחה, ואילו פעילים הפועלים לקידום שינוי חברתי-סביבתי גדול חווים תסכול ויש תחושה של שחיקה.

ככל שהפעילים יותר מודעים ובעלי תודעה חברתית/סביבתית, כך עולה התסכול מהיכולת להביא לשינוי משמעותי באמצעות פעילות קהילתית.

"אני רק הולך ומזהם יותר עם השנים, טס הרבה, קונה מוצרים שאיני יודע מהיכן הגיעו, ההשפעות העקיפות שלי על העולם קטלניות. אם כולם ינהגו כמוני העולם יקרוס"

"קהילה זה יופי של דבר בשביל קיימות, אבל זה קצת עלה תאנה"

"שמים קומפוסטר בבניין אבל לא יודעים להתמודד עם הקומפוסט של הירקן"

"קהילה יכולה לייצר שיח ולהשפיע על המדיניות, אבל לא לבצע"

קיימות

בהתייחסות באופן ספציפי לנושא הקיימות וקידום שכונה מקיימת, עלו הנראות והמיתוג כסוגיות מפתח. הייתה הסכמה כוללת שרוב התושבים לא מכירים את בית הכרם כשכונה מקיימת, או את המרכז לקיימות מקומית בגילה.

מפתחות להצלחה

נראות ברמת פעילויות שכונתית מושכות תושבים להצטרף לפעילות

"ראינו שיש הרבה אנשים בחוץ אז זה מושך"

קבוצת פייסבוק שכונתית חזקה – הצליחה לגרום להגברת התאורה ברחוב אחרי שהיו מקרי הטרדה.

הצלחה מובילה להצלחה – אחרי שהצליחו בכך עלו עוד יוזמות.

תפקיד העירייה

העירייה נתפסת כגורם משמעותי, גם ברמה השכונתית וגם ברמה העירונית. מחפשים את הקשר הישיר לעירייה. קריית יובל: היכולת להשפיע בצורה ממשית על המרחב נתפסת כמנוע קריטי לקידום הפעילות ומעורבות תושבים. קריית יובל צוינה כשכונה שלוקחת אחריות על המרחב הירוק שלה – תכנון קהילתי, יחד עם זאת, המגבלות התקציביות חזרו ועלו כאזלת יד של העירייה וכבעייה מתמשכת.

סיכום ראיונות כפר סבא

רקע אישי

המרוויינים היו בעלי משפחות, ברובם משתייכים לקבוצת הפעילים לטובת המשפחה, פחות ניכרת רוח אקטיביסטית ורצון לחולל שינוי קהילתי רחב. הנאה מעצם העבודה בגינה, מפגשים עם שכנים וחברים, מקום בילוי המחליף ישיבה בסלון, מקום לילדים - בילוי וחינוך. לרוב מרוצים מתכנון השכונה, מרגישים קשר אליה וקשר לשכנים במקום. התחושה הכללית היא שהפעילות שלהם מועילה להרגשת הנוחות והשייכות בשכונה.

זהות סביבתית

יש מודעות סביבתית. בעיקר מודעות לאורח חיים בריא ולהפרדת אשפה. לא אנשי טבע או אנשי מקצוע בתחום הקיימות. רק פעיל אחד ציין קשר עם ארגוני סביבה. אינם בהכרח קושרים את הפעילות שלהם בגינה עם פעילות סביבתית. רובם לא רואים את עצמם כפעילים או מקדמי שינוי סביבתיים.

פעילות קהילתית

רוב המרואיינים מעורבים בפעילות בגינה הקהילתית ובנוסף, בעיקר במסגרות החינוך: ועד הורים, כיתה וכו'. הילדים הם המנוף לפעילות ומעורבות בשכונה ובקהילה. בנוסף לילדים, הקהילה שנוצרה סביב הגינות מהווה מנוף להמשכיות והנאה. חשוב לציין שהייתה התארגנות של תושבים סביב מחאה על נושא הקרינה. ההתארגנות אמנם הייתה נקודתית, אך הפעילים מקשרים אותה לרוחב העשייה בשכונה.

"יש גרעין של מספר תושבים פעילים שממשיך להיפגש וליהנות מהמפגשים והפעילויות יחד".

הקיימות בשכונה

למרות המיקוד בגינה הקהילתית, יש מודעות לשכונה ככלל ורצון להשפיע ולשפר אותה. ידעו לציין נקודות תורפה שכונתיות, מקומות שדורשים טיפול, מקומות מוזנחים. יחד עם זאת, חשוב לציין שלא עלו נושאי רוחב הקשורים לקיימות, למעט כמה רעיונות בדבר כלכלה שיתופית. התושבים שותפים בהפעלת שוק "קח-תן".

חסמים

כל המרואיינים ציינו חשש שלא יוכלו להמשיך בפעילות בגלל העומס. האתגר הגדול הוא להרחיב מעגל העשייה בקרב הקהילה. בחלק מהקהילות יש עושר של רעיונות, אבל ביצועם תלוי בפעילים היוזמים. ציינו שנתקלו בשכנים שלא משתפים פעולה ולפעמים זה מרפה ידיים.

מעורבות העירייה

המעורבות שונה משכונה לשכונה ומגינה לגינה, אבל לרוב התושבים ציינו תמיכה, סיוע ותחושה של גב תומך של העירייה. לעיתים יש מעורבות של העירייה "מעורבות כספית

והדרכה". צוינו דוגמאות לשיתוף ציבור בתכנון בנושא התחבורה. העירייה תומכת גם בציוד ובשתילים וגם בהדרכות. יש אוזן קשובה, אך התושבים מרגישים שיש קושי להשיג תמיכה לבקשות גדולות יותר.

סיכום ראיונות בשכונות ביצרון ורמת ישראל, תל אביב-יפו

זהות סביבתית

הפעילים בביצרון ורמת ישראל ברובם היו בעלי עניין שכונתי קהילתי ונעמו להזמנה של העירייה למעורבות וקידום קיימות. העניין המוקדם מתחלק לאלו שהיו מעוניינים לקדם גינות קהילתיות ולאלו שהיו מעוניינים לקדם פעילות חברתית בקהילה. חשוב לציין שרוב המרואיינים הם בוגרים של הכשרה בקיימות למנהיגות השכונתית.

פעילות קהילתית

התחושה של המרואיינים היא כי השכונה מאוד קהילתית. הגינה הקהילתית משמשת מקום מפגש ופעילות עבור תושבי השכונה. הקהילה, הקשרים וקידום מהווים מנוע מרכזי לפעילות. עולים מספר מוקדים לחיבור לקהילה: בתי הספר, הגינה הקהילתית, המתנ"ס, מסגרות הקיימות שהעירייה מציעה. מתוך הראיונות עלה כי חינוך הדור הצעיר מהווה פלטפורמה משמעותית לעשייה הסביבתית, על כן בוצעו פעילויות רבות בשיתוף עם בית הספר וילדי השכונה. באמצעות עירוב הילדים הגיעו לאוכלוסייה המבוגרת יותר, אך נדרש שיתוף פעולה עמוק, קבוע ומבוסס יותר עם הגינה הקהילתית.

"רוצה להשריש את החיבור בקהילה, מזה הכול צומח".

"בתור מתווך נדל"ן ומי שמביא אנשים לשכונה, אם נראה לי שמישהו לא מתאים לחוויה הקהילתית בשכונה, אני מעדיף לא לעשות עסקה!"

הקיימות בשכונה

קידום הקיימות הפיזית מתרכז בדיאלוג ודרישות לעירייה בנושא הפסולת, שבילי אופניים ושבילים בכלל, תאורה וכו'. מעבר לקיימות הפיזית והגינה הקהילתית, מקודמת חנות יד שנייה במתנ"ס ויוזמה (יותר עירונית פחות של התושבים) להפוך את המתנ"ס למרכז הדגמה לקיימות. בשכונה פועל קואופרטיב מזון אורגני שעולה כמוקד לקיימות.

רוב המרואיינים הרגישו שחיקה כסוכני שינוי. תחושת השחיקה הינה פועל יוצא מזמן הפעילים המושקע והעדר מחליף לעשייה הסביבתית (תחושה שהכול מוטל עליהם). כמו כן, עלתה הסוגיה של כיצד ניתן להניע ולערב תושבים, אשר עולה ככל הנראה ממעורבות תושבים מצומצמת (או לא מספיק גבוהה מבחינת הפעילים). חסם נוסף הינו תחושת בורות של תושבים בנושאים סביבתיים (כאשר הם מגיעים לכינוסים בנושאים סביבתיים ומעלים סוגיות שאינן רלוונטיות).

מעורבות העירייה

תרומתה של הרשות המקומית להצלחת הפרויקטים הסביבתיים במקרה של ביצרון ורמת ישראל היא מרכזית ביותר. כאשר היה צורך בעזרה ובתמיכה בגינה הקהילתית, עיריית תל אביב סיפקה מענה טוב ויעיל. העירייה תומכת מאוד ברישות, ליווי מקצועי, אספקה קבועה של ציוד ושתילים לגינה. כמו כן, העירייה הקצתה כ – 16 מיליון ₪ שאושרו מתקציבה לשיפוץ המתנ"ס השכונתי, שצפוי להיות מרכז בנושא קיימות, ומהווה כבר היום נדבך חשוב בעשייה הקהילתית בשכונה. למתנ"ס ועד מנהל שכולל את נציגי העירייה ונציגי תושבי השכונה.

הטענה היחידה שעלתה בנוגע לעירייה היא שישנה תחושה שהיא "מסמנת וי" על קורס קיימות כפעילות סביבתית שהיא מספקת לשכונה ובזה פעילותה נגמרת.

ממצאים מראיונות עם גורמים מוסדיים ומקבלי החלטות

במסגרת המחקר קיימנו סדרה של ראיונות עם גורמים מוסדיים מגוונים; רכזים קהילתיים, חברי הנהלות המינהלים בירושלים ובעלי תפקידים בעיריות. להלן סיכום הנקודות שעלו בראיונות אלו.

השפעת החשיפה לקיימות דרך הפרויקט

חלק מהמרואיינים נחשפו לתפיסת העולם של הקיימות דרך ההשתתפות בפרויקט "שכונות מקיימות", ולחשיפה זו הייתה השפעה רבה. רכזת הפרויקט בקרית יובל, למשל, דיווחה שנחשפה לדברים שלא הכירה והדבר הוביל, לדבריה, לשינוי תודעתי. רכזת הפרויקט בביצרון רואה את עצמה, היום, כרכזת קיימות, יוזמת פעילויות בתחום ואף מדריכה סיורים בשכונות בהקשר לתהליך. כל הרכזים הדגישו שהקיימות נותנת להם מנוף לקידום פעילות ושינוי בקהילה, ושפה שמחברת בין תחומי פעילות מגוונים. החיבור בין מודעות עקרונית והיכולת לעסוק בנושא באופן מקצועי עלה כגורם משמעותי בפעילות הרכזים.

"סט הכלים של שכונה מקיימת זו מהפכה. הבשורה הגדולה היא איך עובדים יחד במערכת הוליסטית. זה שינוי מהפכני. עבודה קהילתית וקיימות- החיבור הוא מנוף אדיר"
"המפגש עם הקיימות נתן לי שפה שהצליחה להרחיב את גבולות העבודה בהתחדשות עירונית ובעבודה הקהילתית בכלל"

מנופים להצלחה

התקציב אמנם קטן, אבל מאפשר חופש פעולה של יזמות ופעילות ברמת הקהילה. עצם זה שיש תקציב מייצר מעמד עבור הפעילות. לרכזים במערכת נותן הפרויקט מכפלת כוח יחסית, למרות התקציבים הקטנים. הפרויקט מייצר מנופים לרישות ולחיבור שחקנים חדשים וגם כאן יש פוטנציאל למכפלת כוח.

בחירת רכזים מחוייבים לנושא, שהם חלק מהמנגנון העירוני, מגבירה מאד את מידת ההשפעה.

הרכזים בקריית יובל חשבו שלתוכנית הכשרה בקיימות לכלל העובדים הקהילתיים ולמתכננים של המינהלים השכונתיים יכולה להיות השפעה מרחיקת לכת על הקיימות בעיר. הפרויקט היווה מנוף להגברת שיתוף הפעולה של השכונות המקיימות עם האגפים השונים בעירייה ולעתים יצר חיבור עם אגפים חדשים.

עלה הצורך בהכשרות לקיימות - כל הגורמים המקדמים את הפרויקט של שכונות מקיימות חשבו שהקיימות צריכה לחלחל לעבודה של כל האגפים.

חסמים

למרות שבדרך כלל יש כתובת בעירייה, מהלכי "שכונה מקיימת" עדיין נתפסים כפרויקטים קטנים ונקודתיים, ולא כמהלכים להתחדשות שכונתית. המהלך השכונתי אינו מלווה בגיבוי עירוני רחב, לא מופיע בתוכניות עבודה של העירייה ולמעשה נתפס לרוב על ידי הגורמים העירוניים כשולי. בירושלים ובתל אביב הדבר בא לידי ביטוי גם בהתייחסות למסגרת הזמן שהוגדרה לפרויקט ובהחלטה להקצות משאבים ברמה שנתית ולא רב שנתית.

המהלך השכונתי נתפס בחלק מהמקרים כחיצוני ולא כחלק אינטגרלי מהמערכת העירונית או השכונתית. הדבר התבטא, למשל, בבחירת רכז שאינו בעל תפקיד במינהל, דבר שהוביל לתחושת קושי בקידום מהלכים בליבת המתנס.

"קיימות היא לא באג'נדה של העירייה"

"חסרים אנשים שקיבלו הכשרה מתאימה"

"לעצב מחדש את מערכת היחסים בין התושב לעירייה כשהמינהל הוא סוכן אמצע"

ניתוח ומסקנות

השדה אותו בחרנו לחקור הוא שכונות בהן מקודמת פעילות לקיימות על ידי גורמים עירוניים. זהו מודל עבודה חדש בישראל. רצינו ללמוד על הפוטנציאל של מודל זה לתרום לפיתוח תהליכים קהילתיים ולשינוי התנהגות לאורח חיים מקיים בקרב תושבי השכונה, ולבחון באילו תנאים פעילות אזרחית ברמת השכונה יכולה לתרום לשינוי מערכת בעיר בכיוון קיימות רחבה.

בשאיפה ל"שכונות עולם אחד" - הדרך לקיימות הרחבה

כל התהליכים שבחנו מתבססים על מודל קיימות שכונתית של "חיים של עולם אחד", שפותח על ידי הארגון Bioregional בבריטניה והותאם לישראל על ידי מרכז השל לקיימות. כפי שנאמר לעיל, המודל המקורי הוא רב תחומי ומציע סוג חדש של התנהלות, במטרה להביא לחיים עירוניים טובים, תוך צמצום טביעת הרגל האקולוגית. אין ספק שמודל כזה דורש את מיסוד התהליך ברמה גבוהה במערכות העירוניות, כדי שניתן יהיה לקשור את כל הגורמים העירוניים – תשתיות, חינוך, רווחה, בטחון, תכנון והיבטים פיזיים – לייעוד שכונתי אחד. מהניתוח ניכר שאין עדיין שינויים מערכתיים המגובים בתמיכה של הגורמים הרלוונטיים במערכת העירונית הרחבה. אם נתייחס להצלחה כמיסוד רעיון הקיימות השכונתית, הרי שכרגע התהליכים מצטמצמים לרשת שותפים קטנה יחסית והחיבור לפנים המערכת העירונית, עדיין חלקי ביותר.

אפיון הפעילים וסוגי הפעילות

בחרנו לראיין תושבים השייכים למעגל הראשון של הפעילים בשכונה, על פי הגדרת הרכזים העירוניים של השכונות המקיימות. בהסתמך על רמת מעורבותם והגדרתם העצמית, כפי שעלו בראיונות, אפשר לשייך את רוב המראיינים לשני הפלחים הראשונים של עקומת מודל הפיעפוע של רוג'רס, המחדשים, והמאמצים הראשונים, למעט חלק ניכר מהמראיינים בכפר סבא ששייכים לפלח הרוב המקדים.

מתוך הראיונות זיהינו חמישה טיפוסים שונים של פעילים שכונתיים:

1. פעילים ברמת הפרט - מוטיבציה מרכזית ברמה האישית - שיפור חיי המשפחה, פעילויות לילדים, הנאה.

2. פעילים קהילתיים – המוטיבציה המרכזית הינה הרצון להשתייך לקהילה.
 3. פעילי סביבה מקומית - המוטיבציה המרכזית הינה שיפור איכות החיים והסביבה המקומית.
 4. פעילי החברה האזרחית – המוטיבציה המרכזית הינה תרומה לשינוי חברתי רחב.
 5. פעילים מתפרנסים – פעילים המצליחים לשלב בין המוטיבציה לתרומה לחברה ולקהילה לפרנסה.
- חשוב לציין שמניתוח הפעילות בשכונות עולה שרובה הגדול של הפעילות הוא עדיין פעילויות קטנות ונקודתיות ולא זיהינו השפעה מערכתית לכיוון של קיימות רחבה. למרות שבשיחות עם רבים ממוקבלי ההחלטות ברמה העירונית, המקדמים את נושא השכונות המקיימות, יכולנו לזהות התייחסות רחבה לנושאים החברתיים-סביבתיים כחלק מתפישת עולם של קיימות רחבה, עדיין מרבית הפעילות של השכונות המקיימות, וההתייחסות של רוב הפעילים שראינו, מצטמצמת בעיקר לשטחים הירוקים בשכונה, לגינות קהילתיות ולטיפול בנושא הפסולת.
- רוב הפעילות שמסתמנת היא עדיין פעילות של העלאת מודעות וטיפול סביבה (למעט קריית יובל), יש אמנם נגיעות קטנות בנושאי עומק כמו כלכלה, תחבורה ואנרגיה, אך הן עדיין רק בשוליים.

הרחבת השפעת התוכנית על התושבים בשכונה

לפי מודל הפעפוע של Rogers, ככל שיש יותר פעילים בשני הפלחים הראשונים, כך תהיה יותר משיכה למסה הקריטית ולשינוי אורח חיים. יש תפקיד מרכזי לקבוצה קטנה של פעילים בעלי מוטיבציה רבה ליזמות בשכונה, שאפשר לשייך אותם לפלח "המחדשים". פעילים מסוג זה מפתחים יוזמות שיכולות להביא להשפעה משמעותית ברחבי העיר. דוגמה בולטת לכך היא פרויקט "מהפח ירוק" בירושלים, שהתחיל על ידי קבוצת תושבים פעילים מבית הכרם. הצלחת הפרויקט ברמת השכונה הובילה לאימוצו על ידי העיריה כפרויקט עירוני רחב. פעילים מסוג זה זוכים להכרה והוקרה במערכת העירונית, אך חשוב לתת תשומת לב מיוחדת לקבוצת הפעילים בפלח הבא של מודל הפעפוע – קבוצת "המאמצים הראשונים". לקבוצה זו חשיבות מכרעת בהפצה ואימוץ של חידושים חברתיים ודרכי התנהגות. לפי המודל, כאשר קבוצה זו מגיעה לגודל גדול דיו, המערכת עוברת נקודת סף, וקצב ההצטרפות של תושבים נוספים גדל משמעותית, שכן ככל שמספר התושבים שהופכים להיות שותפים גדל, כך גדלות הנראות ומידת האטרקטיביות של ההשתתפות. הסיכוי שתושבים יכירו תושבים שמתפתחים וישמעו מהם על הפעילות גדל, וכן גדל הסיכוי שהפעילות תיתפס כחיובית וכראויה להשתתפות. לתושבים קל יותר להצטרף למה שאומץ על ידי אחרים בהצלחה והוא לא חדש לגמרי במרחב. כלומר, על פי מודל זה, רצוי מאד להשקיע בטיפול

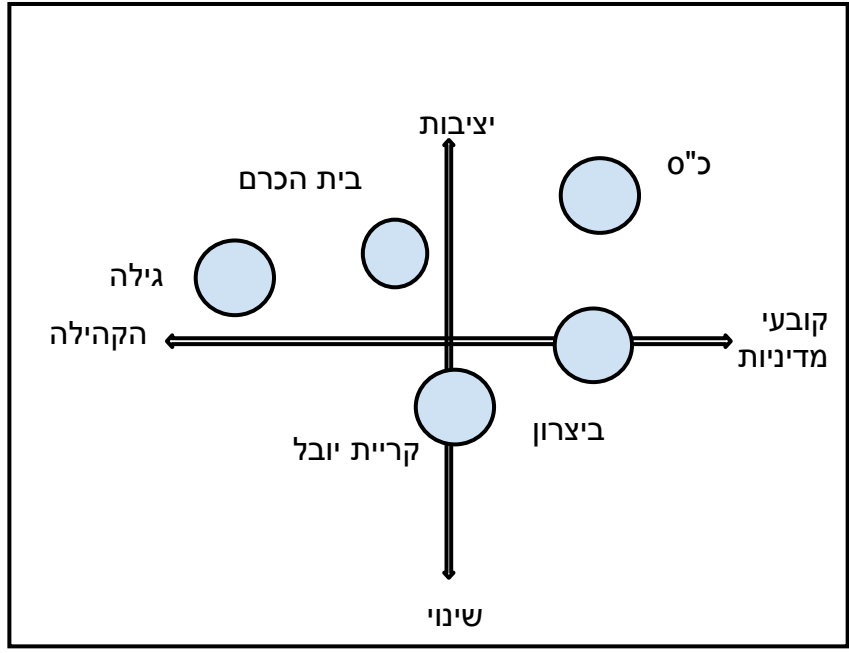
המאמצים הראשונים – בזכותם, אם העירייה תספק את התנאים המתאימים, עשוי שיעור ההשתתפות של התושבים לגדול כמעט בלי צורך בהתערבות נוספת. עולה מהמחקר שכנראה באף אחת מהשכונות קבוצת הפעילים אינה גדולה דייה על מנת להגיע למסה הקריטית הנחוצה להתנעת שינוי רחב. אך לקבוצת "המאמצים הראשונים" חשיבות גם כאשר קנה המידה של הפעילות השכונתית אינו גדול. הדגמה של הצלחה ברמה השכונתית מגדילה את הסיכוי שיזמה מקומית תאומץ ותקודם על ידי העירייה. כש"המחדשים" - המשוגעים לדבר, מצליחים לצרף אליהם קבוצה של "מאמצים ראשונים" הדבר מלמד על אפשרות ההצלחה, וכך רמת הסיכון לעירייה נמוכה יותר. זה היה מנגנון ההפצה של פרויקט "מהפח ירוק" – שהתחיל כפרויקט שכונתי להצבת קומפוסטרים ביתיים, ולאחר הדגמת הצלחה שכונתית, הפך לפרויקט עירוני. זו הייתה גם נקודת המפנה במאבק השכונות להקמת פארק המסילה. לפי הניתוח של מובילי המאבק, אימוץ היוזמה על ידי העירייה נבע מההבנה של גורמי העירייה, בטקס חניכת מסלול הליכה שכונתי (מסלול הקיפוד), אליו הגיעו רבים, שאין מדובר ביוזמה של תושבים בודדים, אלא שיש קהילה העומדת מאחורי היוזמה.

הנראות כמנוף משמעותי לפעפוע השינוי:

מצאנו במחקר שאחד החסמים הגדולים להרחבת קבוצת המאמצים הראשונים הוא חוסר במידע. אם תושבים אינם יודעים על הפעילויות, גם אם פוטנציאלית הם שייכים מבחינת טיפולוגית לקבוצת המאמצים הראשונים, הם כמובן לא יצטרפו לפעילות השכונתית. כיום, ברוב השכונות, הנראות של פרויקט השכונה המקיימת אינה גבוהה. גם כאשר מתרחשות בשכונה פעילויות רבות, הן נתפשות כאירועים נפרדים, ולא כחלק מפעילות כוללת להגברת הקיימות בשכונה. רוב התושבים בשכונות כלל אינם מודעים לכך ששכונתם נבחרה על ידי העירייה כמודל לקידום שכונה מקיימת. מיתוג נושא השכונה המקיימת עלה כאחד הגורמים שיכול למנף את הפעילות. בבית הכרם הציעו למשל שכל האירועים בשכונה שיש בהם היבטים של קידום קיימות יופיעו בעיתון השכונתי במדור קבוע – בית הכרם שכונה מקיימת. מציאת דרכים אפקטיביות לפרסום בקרב תושבי השכונה היא חשובה ביותר. מרואיינים רבים ציינו שפעילויות רבות המתרחשות בשכונות אינן מקבלות די תהודה בשכונה, ותושבים אינם משתתפים, פשוט בגלל קצר בהפצת המידע. נראות אינה רק עניין של פרסום, אלא גם של יצירת עוגנים רבים ברשת הפעילויות. לפי מודל הרשת²⁹, שינוי מתפשט ככל שהרשת יותר צפופה, ויש בה יותר עוגנים. כך נוצרת וירליות

²⁹ Gastner, T., Newman, M. E. J., (2006). The spatial structure of networks. The European Physical Journal, (49)

והפצה של רעיונות ודוגמאות יישומיות. העוגנים ברשת יכולים להיות מגוונים- פעילויות קהילתיות, פעילויות חינוכיות, אירועים, הנגשה של אמצעים, שילוט וכדומה. עירייה יכולה לפעול רבות על מנת ליצור עוגנים, למשל על ידי שילוט מתאים, כגון שלטי צריכת אנרגיה על מכשירים חשמליים בבניינים ציבוריים, הקמת ספריות השאלה שכונתיות של חפצים, שבילי אופניים, הדגמה של קירות וגגות ירוקים, סימון אלמנטים מקיימים בשכונה וכדומה. כל אלו מנגישים את הקיימות לחיי היום יום של התושבים, ומנמיכים את החסמים לאימוץ אורח חיים מקיים. **כמו בעמדות טעימה בסופרמרקט, אין דבר מעודד שינוי כמו התנסות נעימה ולא מזיקה.** ככל שיהיו יותר דוגמאות מוחשיות לחיים מקיימים, כך יגברו הסיכויים לחבר אנשים לדפוסי התנהגות חדשים. התושבים גם לומדים לזהות פעולות שהם נוהגים לעשות כמקיימות, למשל, צמחונות וטבעונות, או נסיעה בתחבורה ציבורית. חשוב להרבות בסוגים שונים של עוגנים: הכשרות, בניית מנהיגות, רישות בין שכונתי, מרכזי הדגמה, אירועים, קמפיינים- הם כולם אמצעים ליצירת רשת דחוסה ובעקבותיה מסה קריטית לשינוי. השתמשנו במודל של ג'פריס כדי למפות את עומק השינוי המתחולל בשכונות שחקרנו, ביחס למערכת היחסים בין הקהילה לגורמים המוסדיים:



למרות שכל השכונות מתבססות על אותו מודל רעיוני מכון – חיים של עולם אחד, ניכר שוני מהותי בין דפוסי השינוי ומערכות היחסים בכל שכונה. נראה שכנראה יש קשר בין עומק השינוי לבין הדדיות היחסים בין הגורמים המוסדיים לבין הגורמים הקהילתיים. מהדוגמה של כפר סבא וגילה, בהן ההובלה מתרכזת בצד אחד של המנעד (בכפר סבא- בעירייה ואילו בגילה- בקהילה), אפשר לראות שסוגי הפעילות והשינויים המתלווים אליהם עדיין נקודתיים ואקראיים, חסרים מאפיינים מערכתיים שמובילים לשינוי טרנספורמטיבי. לעומת זאת, בקריית יובל מתקיימת שותפות חזקה בתוך הקהילה בין הגורמים הקהילתיים והמוסדיים. יש

פוטנציאל שסוג כזה של שותפות, שנמשכת לאורך זמן ומחוברת למירב סוגי ההון הקהילתי, תייצר שינויים מערכתיים משמעותיים. לעומתה, בביצרון המהלך מובל יותר על ידי העירייה ואולי מוכתב על פי מידותיה, וצריך להעמיק את שיתוף הקהילה על מנת שיהיה אפקטיבי.

החשיבות של גורם אמצע עירוני כמתווך בין העירייה לתושבים

בחרנו לבצע את המחקר בערים בהן העירייה החליטה לקדם את נושא הקיימות השכונתית. מצאנו שהתפקיד שתופסת העירייה בתהליך מגוון ומשתנה בין הערים שנבדקו. בכל שלוש הערים היוזמה לפעילות באה מהעירייה, אך מידת הבשלות של השכונות שנבחרו ושל גורמי האמצע המתווכים ומידת המעורבות של העירייה הייתה שונה. בשלוש העירויות ישנם בעלי תפקידים בתוך העירייה המשמשים כסוכני שינוי לקידום הקיימות במדיניות העירייה. אפשר לכנות גורמים אלו כמאמצים מחדשים על פי מודל הפעפוע. מידת השפעתם על המדיניות והפעילות של העירייה היא שונה, וגם הערוצים בהם הם פועלים הם אחרים.

בירושלים יש מבנה ייחודי של גורמי אמצע – המינהלים הקהילתיים - שיוצרים שדה פעילות שונה מאשר בכפר סבא ובתל אביב. הייחודיות של המודל הירושלמי היא שלמינהל יש אחריות על המרחב הפיזי של השכונה וכך ממוצב גורם האמצע מלכתחילה כגורם מערכתי משמעותי. המבנה הארגוני של המינהלים הקהילתיים תרם מאוד להצלחת הפעילות. המינהלים נתפסים (בעיני עצמם, בעיני עובדי העירייה האחרים ובעיני התושבים) כגוף "כלאיים", מייצג את העירייה, אך אינו חלק אינטגרלי ממנה, עובדי המינהלים משחקים על התפר שבין הציבור לעירייה. המינהלים מעורים בשטח ומכירים את צרכי השכונה ואת מוקדי העניין של התושבים. ניתן לזקוף לכך חלק גדול מהצלחות בתהליך "שכונה מקיימת" בירושלים, אך גם חלק מהקשיים. אגפי העירייה האחרים, פרט לממונה על הפרויקט במחלקה לתכנון ופיתוח בר קיימא, לא היו מעורבים כמעט בכלל בתהליך או בקבלת ההחלטות ברמה השכונתית. לא נעשה מהלך מערכתי בתוך העירייה, המינהלים הקהילתיים שיתפו פעולה וגיסו משאבים מאגפים שונים בהתאם ליכולתם, ולא במסגרת פורמאלית של הפרויקט.

בתל אביב התנהל תהליך מקביל בתוך העירייה ובשכונה: נעשתה עבודת הכנה עירונית כחלק מקדים לפעילות עם התושבים בשכונה המקיימת, מופתה הפעילות העירונית והמשאבים הקיימים בתחום הקיימות, ונעשתה הסתכלות עירונית משותפת של המחלקות השונות על יחידת השטח השכונתית שהוגדרה, במסגרתה רוכזו לתוך השכונה תשתיות רבות שקיימות בעיר כגון- שבילי אופניים, מיכלי קומפוסט ומתקני מחזור. בנוסף, העירייה הייתה מעורבת ביישום ובמימון תוצרי התהליך הקהילתי, למשל: יוצר והותקן שילוט רחוב

מיוחד בהתאם לשמות הרחובות והטקסטים ה"ירוקים" שנבחרו על-ידי התושבים, נבנתה תשתית לגינה קהילתית, ומומן קורס גינון מקיים (פרמקלצ'ר) לתושבים. בתל אביב גורמי האמצע המעורבים בפרויקט הם הרובע והמרכז הקהילתי וגם הם ממלאים תפקיד חשוב וכתובת ברורה לתושבים. בכפר סבא עובדים במודל דומה למודל התל אביבי, אבל הם רק בתחילת דרכם ובשלב זה כנראה חסרים גורמי האמצע המתווכים.

המלצות:

מחקר זה הוא מחקר גישוש איכותני ואנחנו יכולים בעיקר להעלות שאלות שראוי לחקור בהמשך.

למרות זאת נראה לנו שאפשר להגיע למספר המלצות:

ההמלצה החשובה ביותר היא מרכז (mainstreaming) של הקיימות בליבת הפעילות של העירייה. הפוטנציאל של שכונות מקיימות יגדל מאד אם הפעילות העירונית תפעל מתוך מסגור רעיוני של קיימות רחבה שתשמש כמצפן, יחד עם פיתוח היכולת לתרגם את החזון לצעדים מעשיים שאפשר לראות אותם כחלק מתוכנית גדולה, ושימוש בתקציבים הקיימים מתוך תפיסת הקיימות.

יש חשיבות רבה לגורמי האמצע – המינהלים הקהילתיים בירושלים והמתנ"סים בערים האחרות. הם יכולים להוות מנגנון שכונתי תומך – כתובת ברורה לתושבים שרוצים לפעול. יש לדאוג לטיפוח העובדים הקהילתיים והמתכננים השכונתיים הנמצאים בעמדת מפתח להתנעת השינוי.

יש חשיבות לשיתופי פעולה בין שכונות וללמידה הדדית של פעילים משכונות שונות. הרובע יכול לפעול כגורם מתכלל תוך הפנמת גישת הקיימות לאורך שדרת המנהיגות על ידי הכשרות ויצירת שפה משותפת, ועל ידי רישות – מיפוי וחיבור בין יוזמות קיימות במקומות שונים ומפגשים ללמידת עמיתים.

ולבסוף יש לדאוג לנראות - מקום פיזי ככתובת מרכזית וברורה, פרסום שכונתי. מיתוג השכונה כשכונה מקיימת יכול לתרום למסגור הפעילות לקיימות, ליצירת חיבורים ולהגברת הנראות.

נספחים

מתווה הראיונות לפעילים בשכונות:

רקע אישי

1. פרטים על השייכות המקומית: איפה גרים, עם מי? איזו דירה? רחוב? כמה זמן? מאיפה עברו? איפה גדלו? ילדים? בתי ספר?
2. שביעות רצון מהמגורים בשכונה: אוהבים את המקום? רוצים להישאר? מה אוהבים? מה פחות אוהבים?
3. קהילתיות: מכירים אנשים בשכונה? מבליים עם אנשים בשכונה?

זהות סביבתית

4. האם רואים את עצמם כאנשי סביבה? משתתפים באירועים? שייכים לארגון? צופים בסרטים? קוראים כתבות וספרים?
5. התנהגות: באיזו מידה ההתנהלות היום יומית משקפת ערכים סביבתיים; נוהגים להשתמש בתחבורה ציבורית או אופניים, מעדיפים צימחונות או טבעונות? הרגלי פסולת? קשר לטבע? מעורבות בארגונים סביבתיים.....

פעילות קהילתית

6. פעילים: באילו פעילויות שכונתיות מעורבים, איזה תפקיד ממלאים? האם מעורבים בעוד מסגרות קהילתיות? סביבתיות? חברתיות? פוליטיות? בעבר?
7. אנא פרטו מה הן הדוגמאות המוצלחות למעורבות הקהילתית שלכם: (אפשר להציע להתייחס לגינה קהילתית, חנויות יד שנייה, ארגון אירוע קהילתי.....):

החזון

8. אילו שינויים הייתם רוצים לחולל בשכונה?
9. איך אתם רואים את הקשר בין השכונה לעיר בהקשרים של קיימות?

הקיימות בשכונה

10. מה כדאי לעשות לדעתכם כדי לקדם את הקיימות בשכונה?
11. מה דעתכם על מה שכבר קורה בשכונה בהקשר לתוכנית הקיימות?
12. מהם הקשיים המרכזיים בהם אתם נתקלים בפעילות?

מעורבות העירייה

13. האם אתם חושבים שהעירייה מעורבת בקידום הקיימות בשכונה?
14. מכירים, נפגשים עם נציגי עירייה? באילו נסיבות? איך חווים את המפגשים?
15. מהם הקשיים המרכזיים בהם אתם נתקלים בפעילות?

מתווה שאלון בעלי תפקידים:

פעילות במסגרת התפקיד

1. האם בתוקף תפקידך אתה מעורב בתהליכי קידום קיימות בשכונות?
2. אילו היבטים בתפקידך יכולים לסייע לקידום קיימות בשכונות?

החזון האישי

3. אילו היבטים של קיימות חשוב לך לקדם?
4. אילו שינויים היית רוצה לחולל ברמת השכונה?

אבחון המצב הקיים

5. מה דעתך על מה שכבר קורה בשכונות בהקשר של הקיימות?
6. מהם הקשיים המרכזיים?
7. מהן ההצלחות בעיניך?
8. מה לדעתך התושבים רוצים?

התפיסה של תפקיד העירייה

9. האם קידום קיימות הוא חלק מהמדיניות של העירייה?
10. האם הוא צריך להיות?
11. מיהם השחקנים הראשיים בקידום קיימות בשכונות?
12. מה לדעתך העירייה יכולה לעשות על מנת לקדם קיימות בשכונות?
13. מה ניתן לעשות כדי שהקהילה תהיה יותר פעילה?
14. האם קיימות שכונתית צריכה לנבוע מיוזמות של התושבים?
15. מה התפקיד של העסקים המקומיים?
16. מה התפקיד של העירייה כלפי העסקים המקומיים בהקשר של קיימות?
17. מהם החסמים המרכזיים לקידום קיימות בעיר?
18. כיצד ניתן להתגבר עליהם?
19. מהן ההזדמנויות הגדולות ביותר?
20. האם יש כיווני פעולה שטרם נוסו וכדאי שעירייה תאמץ?

זהות סביבתית/קהילתית אישית

21. האם אתה מתחבר לנושא הקיימות ברמה האישית?
22. האם אתה פעיל מבחינה חברתית או סביבתית בשכונת מגוריך?